КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ТҮШТҮК БӨЛҮМҮ

МЕДИЦИНАЛЫК-БИОЛОГИЯЛЫК ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨ ИНСТИТУТУ

«БЕКИТЕМИН»
Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институтунун директорунун м.а.
_____________ Жумабаева Т.Т.
«____»________________2026 ж.

Медициналык-биологиялык көйгөйлөрдү илимий изилдөө институтунун ишмердүүлүгүнүн 2026-жылынын 6 ай аралыгында аткарылган

МААЛЫМАТТЫК ОТЧЕТУ

Ош -2026

КИРИШҮҮ

Институттун түзүлүшү

Учурда илимий институттун курамына 4 лаборатория кирет.

1. «Клиникалык, медициналык багыттагы изилдөөлөр» (КМИ) лабораториясы, лаборатория башчысы м.и.д., профессор, КР УИАнын корреспондент мүчөсү Ешиев А.М.
2. «Биомедициналык изилдөө лабораториясы» (БМИЛ) лабораториясы, лаборатория башчысы улук илимий кызматкери м.и.к., доцент Сакибаев К.Ш.
3. «Экосанитардык изилдөөлөр жана микробиология лабораториясы» (ЭИБЛ) лабораториясы, лаборатория башчысы улук илимий кызматкери б.и.к., Аргынбаева А.Т.
4. “Баткен регионунун туруктуу өнүгүүсүн изилдөө”, лаборатория башчысы улук илимий кызматкери б.и.к., доцент А. Саматова

- **2026-жылы ишке ашырылып жаткан долбоорлордун жалпы саны.**

Азыркы институт бюджеттик каржылоонун негизинде бир долбоор менен иш алып барат:

Долбоор: «Региондун туруктуу өнүгүүсү. Калктын ден соолугуна мониторинг жүргүзүү, жергиликтүү сырьедон биологиялык активдүү заттарды алуу жана аларды оорулардын алдын алуу үчүн колдонуу жолдорун иштеп чыгуу, булганууну азайтуучу факторлорду аныктоо”. *(РК 24. 0134) Аткаруу мөөнөтү: 2024-2026 жж.).*

Долбоордун жетекчиси: б.и.д., профессор, КР УИА мүчө корр. Жумабаева Т.Т.

Илимий иштердин негизги багыттары төмөндөгү тематикалардан жана бөлүмдөрдөн турат:

- Кыргызстандын түштүк флорасындагы биологиялык активдүү кошулмалардын курамын изилдөө жана алардын негизинде фармацевтика жана айыл чарба үчүн биопрепараттарды алуу;
- Сейрек кездешүүчү дары өсүмдүктөрүн интрудокциялоо жана изилдөө; Шаардын атмосферасынын булганышын, айлана-чөйрөнүн факторлорунун (радиация, гипоксия, стресс) калктын ден соолугуна, жашыл өсүмдүктөрдүн өсүшүнө жана өнүгүшүнө, климаттын өзгөрүшүнө таасир эткен факторлорду (түтүн газдары, чаң жана көмүр кычкыл газы (CO_2) ж.б.) изилдөө;
- Адамдын дене түзүлүшүнүн тибине жараша жынысын, жашын жана этностук таандыгын эске алуу менен антропометриялык, морфофункционалдык жана биоимпедансометриялык параметрлердин динамикасынын мыйзамченемдүүлүктөрүн изилдөө жана регионалдык баалоо стандарттарын иштеп чыгуу;
- Медициналык антропология жана конституционалдык анатомия тармагында постнаталдык онтогенездеги адамдын физикалык статусунун калыптанышындагы типологиялык өзгөчөлүктөрдү изилдөө аркылуу индивидуалдуу-типологиялык ыкмаларды түзүү, маалыматтарды талдоо жана жыйынтыктарды жарыялоо менен байланышкан медико-социалдык маселелерди изилдөө;
- Ооз көңдөйүнүн катуу ткандарынын ооруларынын жана төрөлгөн балдардын тубаса кемтиктери (ооз-мурду жыртык) боюнча оорулардын деңгээлин төмөндөтүүгө багытталган алдын алуу иш-чараларын өткөрүү;
- Оорулардын алдын алуу ыкмаларын аныктоо жана аларды практикалык медицинада колдонууну ишке ашыруу;
- Медициналык жана социалдык маселелерди чечүүгө катышуу, анын ичинде бет-жаак аймагындагы ар кандай ириңдүү сезгенүүлөрдүн, тубаса кемтиктердин жана жаракаттардын алдын алуу, ошондой эле тубаса кемтиги бар балдардын төрөлүшүн эрте аныктоо жана алдын алуу, дарылоонун натыйжалуулугун жогорулатуу.

Кызматкерлердин жалпы саны - 30 анын ичинен:- илимий кызматкерлер- 18, илимдин докторлору, КР УИАнын корреспондент мүчөлөрү -2, илимдин кандидаттары- 11, жаш окумуштуулардын катышы – 25,0%.

1. Фундаментальдык жана прикладдык илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктары

Медициналык-биологиялык көйгөйлөрдү илимий изилдөө институту

Илимий ишмердиктин натыйжалары, конкреттүү илимий программаларга жана долбоорлорго катышуу. Биздин негизги милдетибиз конкреттүү илимий программаларга жана долбоорлорго катышуу. Изилдөө багыттары боюнча адабияттык маалыматтар чогултулган жана талданган; Патенттик изилдөөлөр акыркы 5 жылда изилденип жаткан тармактарда жүргүзүлгөн; Чечмелөө жана эксперименталдык иштер үчүн илимдин тиешелүү тармактарында комплекстүү эмпирикалык изилдөө ыкмалары колдонулат.

1.1. *Мамлекеттик бюджеттен каржыланган, 2026-ж. бүткөн долбоорлордун изилдөөлөрүнүн негизги жыйынтыктары -*

1.2. *Мамлекеттик бюджеттен каржыланган 2026-ж. уланууучу долбоорлордун изилдөөлөрүнүн негизги жыйынтыктары*

КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн Медициналык-биологиялык проблемалар илим изилдөө институтунун клиникалык лабораториясынын башчысы, КР УИАнын мүчө-корреспонденти, медицина илимдеринин доктору, профессор, Ешиев Абдыракман Молдалиевич

2026-жылдын 6 ай аралыгында төмөнкү илимий-изилдөө иштери жүргүзүлдү:

Өнөкөт апикалдык периодонтиттин ар кандай морфологиялык формаларын диагностикалоонун өзгөчөлүктөрүн аныктоочу клиникалык-рентгенологиялык параметрлерге комплекстүү талдоо жүргүзүлдү. Изилдөөнүн максаты клиникалык белгилердин жана нурдук визуалдаштыруу маалыматтарынын маалыматтуулугун салыштыруу, ошондой эле өнөкөт апикалдык периодонтиттин фиброздук, грануляциялоочу жана гранулематоздук формаларындагы сөөк тканынын деструкциясынын көлөмүнө сандык баа берүү жана алардын ар бири үчүн эң оптималдуу нурдук диагностика ыкмасын аныктоо болду. Изилдөөнүн алкагында оорунун үч формасына салыштырма изилдөө жүргүзүлүп, анда салттуу жана заманбап инструменталдык диагностикалык ыкмалар комплекстүү колдонулду: прицельдүү рентгенография, ортопантомография жана конус-нурлуу компьютердик томография. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланган: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799598

Морбиддик семирүү өнөкөт сезгенүү, инсулинге туруктуулук жана гормоналдык бузулуулар менен коштолгон системалуу эндокриндик-метаболикалык оору болуп саналат. Кыргыз Республикасында семирүүнүн таралышы 25–28 %га жетет, мында дене салмагынын индекси 35 кг/м²ден жогору болгон бейтаптардын 40 %дан ашыгы 2-типтеги кант диабети менен жабыркайт. 2010–2025-жылдар аралыгындагы 68 илимий изилдөөгө, анын ичинде рандомизацияланган көзөмөлдүү изилдөөлөргө жана эл аралык регистрлердин маалыматтарына талдоо жүргүзүлдү. Изилдөөнүн жыйынтыгында бариатрикалык хирургиянын (LSG жана RYGB) ашыкча дене салмагынын 50–75 %га чейин туруктуу төмөндөшүн камсыз кылаары жана метаболикалык бузулууларда жогорку ремиссия көрсөткүчтөрүнө жетишүүгө мүмкүндүк берери аныкталды: 2-типтеги кант диабети (50–92 %), артериялык гипертензия (60–70 %), дислипидемия (70–80 %) жана уйкудагы обструктивдүү апноэ (90 %га чейин). Ошондой эле бул ыкмалар жүрөк-кан тамыр ооруларынан өлүм көрсөткүчүн жана семирүүгө байланыштуу залалдуу шишиктердин өнүгүү коркунучун төмөндөтөрү белгиленди. Изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча илимий макала жарыяланды. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88960936

Самай-төмөнкү жаак муунунун (ВНЧС) дисфункциясы менен жабыркаган бейтаптарды остеопатиялык дарылоонун натыйжалуулугу боюнча изилдөө жүргүзүлдү. Изилдөөгө Ош шаарындагы «*Дентал-Ош*» стоматологиялык клиникасынын 60 бейтапы киргизилди. Дарылоонун натыйжалуулугу клиникалык маалыматтардын жана дарылоого чейин жана дарылоодон кийинки магниттик-резонанстык томографиянын жыйынтыктарынын негизинде бааланды. Остеопатиялык кийлигишүү краниосакралдык, миофасциалдык жана структуралык ыкмаларды камтыды. Алынган жыйынтыктар оорунун оорутуу синдромунун азайганын, төмөнкү жаактын кыймылынын калыбына келгенин көрсөтүп, ВНЧС дисфункциясын дарылоодо остеопатиялык ыкманын натыйжалуулугун тастыктады. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды.
https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88760294

Самай-төмөнкү жаак муунунун (ВНЧС) дисфункциясы менен жабыркаган бейтаптарга изилдөө жүргүзүлдү. Остеопатиялык дарылоо курсунан кийин оорутуу синдромунун интенсивдүүлүгү 7,4 баллдан 2,8 баллга чейин ишенимдүү түрдө төмөндөгөнү аныкталды (p=0,022), ошондой эле баш оорунун деңгээли 6,7 баллдан 3,5 баллга чейин азайган (p=0,044). Мындан тышкары, ооз ачуу амплитудасынын жогорулашы жана самай-төмөнкү жаак муунунун функционалдык абалынын жакшырышы байкалган. Алынган жыйынтыктар остеопатиялык дарылоонун натыйжалуулугун көрсөтүп, аны ВНЧС дисфункциясы менен жабыркаган бейтаптарды комплекстүү реабилитациялоодо колдонуу максатка ылайыктуу экендигин тастыктайт. Journal of Human Biology and Clinical Medicine. 2026. Vol. 2, No. 1

file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC/Downloads/Journal%20of%20Human%20Biology%20and%20Clinical%20Medicine_2_1_2026_8-17%20(2).pdf

2023–2025-жылдар аралыгында балдардагы жаактын фолликулярдык кисталарын диагностикалоо жана хирургиялык дарылоо ыкмаларына талдоо жүргүзүлдү. 68-бейтапты текшерүүнүн жыйынтыгында бул патология көбүнчө 8–11 жаштагы балдар арасында кездешери аныкталды. Кисталардын негизги локализациясы төмөнкү жаактын премолярлар аймагында байкалган. Изилдөөдө ооруну эрте диагностикалоонун маанисине өзгөчө көңүл бурулду. Эрте аныктоо кисталарды клиникага чейинки стадиясында табууга мүмкүндүк берип, хирургиялык кийлигишүүнүн көлөмүн азайтууга, операциядан кийинки калыбына келүү мөөнөтүн кыскартууга жана туруктуу тиштердин уруктарын сактап калуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатууга шарт түзөрү белгиленди. Клиникалык көрсөткүчтөрдүн динамикасы боюнча алынган маалыматтар заманбап диагностикалык жана дарылоо ыкмаларынын натыйжалуулугун тастыктады. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды. https://elibrary.ru/item.asp?id=89068107.

Тиштердин катуу ткандарынын клин сымал дефекттери эң кеңири таралган кариеске байланышпаган оорулардын бири болуп эсептелет жана заманбап стоматологиянын актуалдуу клиникалык көйгөйлөрүнүн катарына кирет. Бул патологиянын жогорку таралышы, клиникалык жүрүшүнүн жаш куракка байланыштуу өзгөчөлүктөрү, ошондой эле ооз көңдөйүнүн гигиеналык абалы менен пародонт ткандарынын таасири клин сымал дефекттердин пайда болушун жана өнүгүшүн аныктоочу факторлорду комплекстүү изилдөөнүн зарылдыгын шарттайт. Жаш жана орто курактагы 200 бейтапка клиникалык-стоматологиялык текшерүү жүргүзүлдү. Изилдөөдө клин сымал дефекттердин локализациясы, тереңдиги жана стадиясы, гиперестезиянын деңгээли, патологиялык процесстин клиникалык жүрүшү, ошондой эле ооз көңдөйүнүн гигиеналык абалы OHI-S индекси боюнча жана пародонт ткандарынын абалы PMA индекси боюнча бааланды. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий басылмада жарыяланды.
https://elibrary.ru/item.asp?id=89105806

Изилдөөдө аугментациялык процедураларды жүргүзүүдө үстүңкү жаактын латералдык бөлүктөрүндөгү сөөк дефекттерин реконструктивдик хирургиялык дарылоодо коллагендик мембраналарды колдонуу боюнча жалпыланган клиникалык тажрыйба сунушталган. Изилдөөдө бул аймактын анатомиялык-топографиялык өзгөчөлүктөрүнө өзгөчө көңүл бурулуп, негизги чектөөчү фактор катары үстүңкү жаак синустарынын айкын пневматизациясы белгиленген. Бул өзгөрүү сөөк тканынын көлөмүнүн жетишсиздигине алып келип, алдын ала сөөк пластикасын жүргүзбөстөн денталдык имплантацияны аткарууну кыйындатат. Изилдөөгө 54 клиникалык учур киргизилип, анда мыкын сөөктүн кырынан алынган трансплантаттарды колдонуу менен аутогендик сөөк пластикасы жүргүзүлгөн. Ошондой эле багытталган сөөк регенерациясын камсыз кылуу максатында коллагендик тосколдук мембраналар орнотулган. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча илимий макала жарыяланды.

https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160365

Изилдөөгө ар кандай локализациядагы одонтогендик флегмоналары бар 45 бейтап киргизилди. Контролдук топту жынысы жана жаш курагы боюнча салыштырмалуу келген, практикалык жактан дени сак 20 аскер кызматкери түздү. Изилдөөнүн жүрүшүндө иммунокомпетенттүү клеткалардын негизги субпопуляцияларынын сандык көрсөткүчтөрү аныкталды. Алардын катарына Т-лимфоциттер, В-лимфоциттер, NK-клеткалар жана гранулоциттер кирди. Ошондой эле алардын өз ара катышына талдоо жүргүзүлүп, иммунологиялык көрсөткүчтөрдүн эсептелген мүнөздөмөлөрү бааланды. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды.
https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160364

Тиштердин моюнчалык аймагындагы клин сымал дефекттерди калыбына келтирүүдө биомиметикалык дарылоонун клиникалык натыйжалуулугуна баа берүү жүргүзүлдү. Изилдөөнүн алкагында 100 бейтап текшерилип жана дарыланып, алар эки топко бөлүндү: негизги топто биомиметикалык ыкма колдонулса, салыштыруу тобунда салттуу дарылоо ыкмалары пайдаланылды. Дарылоонун медициналык, клиникалык жана эстетикалык жыйынтыктарына салыштырмалуу талдоо жүргүзүлдү. Изилдөөнүн жыйынтыгында биомиметикалык комплексти колдонуу реставрациянын сапатын жогорулатарын, гиперестезияны азайтарын жана тиштердин моюнчалык аймагындагы клин сымал дефекттерди дарылоодо узак мөөнөттүү оң натыйжаларды камсыз кыларын көрсөттү. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды.
https://elibrary.ru/item.asp?id=89334533

Изилдөөнүн предмети катары Шакафтар айылында жашаган мектеп окуучуларына жүргүзүлгөн профилактикалык кароонун жыйынтыктары боюнча тиш кариесинин пайда болуу тобокелдигинин факторлору болуп саналат. Изилдөөнүн максаты - Шакафтар айылында жашаган мектеп окуучуларында тиш кариесинин пайда болушунун тобокелдик факторлорун аныктоо. Изилдөөнүн методдору: анкеталык сурамжылоо жана ооз көңдөйүнүн профилактикалык кароо ыкмасы. Изилдөөнүн жыйынтыктары аймактагы балдарда ооз көңдөйүнүнабалында салыштырмалуу төмөн көрсөткүчтөр бар экенин көрсөттү. Бул алардын жалпы ден соолугунун абалы же изилдөөдө каралган башка параметрлери анча жакшы эмес экендигин көрсөтүп турат. Шакафтар айылында жашаган мектеп окуучуларынын ооз көңдөйүнүн гигиенасынын абалындагы олуттуу айырмачылыктар аныкталган, салыштырмалуу изилденген топтордо тиш тактарынын кариогендүүлүгү кыйла жогору болуп чыкты, бул кариестин өнүгүшүнө болгон жогорку тенденцияны көрсөтүп турат. https://elibrary.ru/item.asp?id=89320010

Үчтүк нервдин бутактарына жүргүзүлүүчү өткөргүч анестезия, айрыкча төмөнкү жаак нервинин блокадасы (*inferior alveolar nerve block, IANB*), стоматологиялык

практикада кеңири колдонулат. Методиканын стандартташтырылганына карабастан, ал дагы эле ийгиликсиз анестезия жана ар кандай татаалдашуулар менен коштолушу мүмкүн. Алардын катарына гематома, чайноо булчуңдарынын тризми жана бет нервинин убактылуу шал оорусу кирет. Изилдөөнүн максаты IANB жүргүзүүдөгү ийгиликсиздиктердин жана татаалдашуулардын жыштыгына клиникалык баа берүү, ошондой эле алардын өнүгүшүнө таасир этүүчү факторлорду окуу стоматологиялык практикасынын шартында талдоо болду.

Материалдар жана методдор катары стоматология факультеттеринин ар кандай курстарында окуган студенттер арасында түзүмдөлгөн сурамжылоо баракчасынын негизинде анкеталык сурамжылоо жүргүзүлдү. Анестезиянын натыйжасыздыгынын жыштыгы, анын ийгиликсиз болушунун себептери, татаалдашуулардын спектри, аспирациялык тесттин сакталышы жана ооруну басаңдатуунун альтернативдүү ыкмалары боюнча маалымдуулук деңгээли талдоого алынды.

Изилдөөнүн жыйынтыктары көрсөткөндөй, IANBнын ийгиликсиз болушунун негизги себептери анатомиялык вариациялар жана анестезия жүргүзүү техникасынын бузулушу болуп саналат. Кесиптик даярдыктын деңгээли жогорулаган сайын татаалдашуулардын жыштыгы ишенимдүү түрдө азайганы аныкталды. Ошондой эле аспирациялык тестти жетишсиз деңгээлде колдонуу жана студенттердин ооруну басаңдатуунун альтернативдүү ыкмалары боюнча маалымдуулугунун чектелүү экендиги аныкталып, бул студенттердин практикалык даярдыгын өркүндөтүүнүн зарылдыгын көрсөттү. https://elibrary.ru/item.asp?id=89317910

Жаак-бет аймагынын флегмоналары инфекциянын клетчаткалык мейкиндиктер аркылуу тез жайылышы жана оор татаалдашуулардын өнүгүү коркунучу менен мүнөздөлгөн ириңдүү-сезгенүү ооруларынын эң оор формаларынын бири болуп саналат. Изилдөөнүн максаты жаак-бет аймагынын флегмоналарына ретроспективдүү клиникалык-статистикалык талдоо жүргүзүү, бейтаптардын жаштык жана жыныстык өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле сезгенүү процессинин анатомиялык-топографиялык локализациясын баалоо болду. Изилдөөнүн материалы катары жаак-бет аймагынын флегмоналары менен стационардык дарылоодон өткөн бейтаптардын маалыматтары пайдаланылды.

Оорунун түзүмүнө, бейтаптардын жашы жана жынысы боюнча бөлүштүрүлүшүнө, ошондой эле ириңдүү-сезгенүү процессинин локализациясына талдоо жүргүзүлдү. Изилдөөнүн жыйынтыгында оорунун эң жогорку жыштыгы эмгекке жөндөмдүү курактагы адамдарда, өзгөчө 21–50 жаш курагындагы бейтаптар арасында байкалганы аныкталды. Демографиялык талдоодо эркек жыныстагы бейтаптардын бир аз басымдуулугу белгиленди. Анатомиялык локализация боюнча жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, флегмоналар көбүнчө төмөнкү жаактын клетчаткалык мейкиндигинде жана канат-жаак мейкиндигинде өнүгөт. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды. https://elibrary.ru/item.asp?id=89317909

Аугментациялык процедураларды жүргүзүүдө үстүңкү жаактын латералдык бөлүктөрүндөгү сөөк дефекттерин реконструктивдик хирургиялык дарылоодо коллагендик мембраналарды колдонуу боюнча жалпы клиникалык тажрыйба сунушталган.

Изилдөөдө бул аймактын анатомиялык-топографиялык өзгөчөлүктөрүнө өзгөчө көңүл бурулуп, негизги чектөөчү фактор катары үстүңкү жаак синустарынын айкын пневматизациясы белгиленген. Бул өзгөрүү сөөк тканынын көлөмүнүн жетишсиздигине алып келип, алдын ала сөөк пластикасын жүргүзбөстөн денталдык имплантацияны аткарууну кыйындатат. Альвеолярдык кырдын бийиктигин калыбына келтирүүгө багытталган методикалык ыкмалар кеңири каралып, ачык жана жабык синус-лифтингдин

классикалык ыкмалары, ошондой эле аларды колдонуу боюнча негиздемелер берилген. Изилдөөгө 54 клиникалык учур киргизилип, анда мыкын сөөктүн кырынан алынган трансплантаттарды колдонуу менен аутогендик сөөк пластикасы жүргүзүлгөн. Ошондой эле багытталган сөөк регенерациясын камсыз кылуу максатында коллагендик тосколдук мембраналар орнотулган. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макалада жарыяланды.
https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160365

Ооз көңдөйүнүн түбүнүн жана моюн аймагынын флегмоналары менен жабыркаган бейтаптардын перифериялык канындагы айланып жүрүүчү лейкоциттердин жана лимфоиддук клеткалардын сандык жана сапаттык курамына комплекстүү изилдөө жүргүзүлдү. Изилдөөнүн актуалдуулугу одонтогендик оорулардын кеңири таралышы жана сезгенүү процессинин оордугун, ошондой эле жүргүзүлүп жаткан дарылоонун натыйжалуулугун аныктоочу иммунологиялык көрсөткүчтөрдү тереңирээк изилдөөнүн зарылдыгы менен шартталган. Изилдөөнүн максаты иммундук системанын клеткаларынын фенотипин аныктоо үчүн моноклоналдык антителолор панелин колдонуу аркылуу иммунологиялык анализ ыкмасынын диагностикалык жана прогностикалык маалыматтуулугун баалоо болду.

Изилдөөгө ар кандай локализациядагы одонтогендик флегмоналары бар 45 бейтап киргизилди. Контролдук топту жынысы жана жаш курагы боюнча салыштырмалуу келген, практикалык жактан дени сак 20 аскер кызматкери түздү.
Изилдөөнүн жүрүшүндө иммунокомпетенттүү клеткалардын негизги субпопуляцияларынын сандык көрсөткүчтөрү аныкталды. Алардын катарына Т-лимфоциттер, В-лимфоциттер, NK-клеткалар жана гранулоциттер кирди. Ошондой эле алардын өз ара катышына талдоо жүргүзүлүп, иммунологиялык көрсөткүчтөрдүн эсептелген мүнөздөмөлөрү бааланды. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160364

Ошентип, биринчи кварталда жүргүзүлгөн илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча РИНЦке кирген журналдарда 12 илимий макала жана Scopus маалымат базасына индекстелген басылмаларда 4 илимий макала жарыяланды.

Ошондой эле 2026-жылдын 11-февралындагы №1024 «Амелобластома жана фолликулярдык кистада төмөнкү жаакка щадящий резекция жүргүзүү ыкмасы» аттуу рационализатордук сунуш катталды.

Илимий кадрларды даярдоо. 2026-жылга эки кандидаттык жана эки докторлук диссертацияны коргоо пландаштырылууда.

Урология багыты боюнча илимий-изилдөө иштер

Изилдөөлөрдүн тематикасы Кыргызстандын түштүк аймактарындагы эркектердин репродуктивдик ден соолугун сактоо жана дарылоого, ошондой эле андрологиялык оорулардын алдын алуу жана терапиялоонун жаңы ыкмаларын издөөгө арналган. Негизги максат — медициналык-ден соолукту чыңдоочу, рекреациялык жана реабилитациялык иш-чараларды киргизүү аркылуу андрологиялык патологиясы бар бейтаптардын жашоо сапатын жакшыртуу.

Андрологиялык оорулар Кыргыз Республикасынын түштүк аймагында коомдук саламаттыкты сактоонун олуттуу көйгөйү болуп саналат, анда экологиялык, генетикалык, инфекциялык, жүрүм-турумдук жана жаш куруктык факторлорду камтыган көп факторлуу себептер эркектердин репродуктивдүү системасынын патологиясын күчөтөт.

Изилдөөдө Ош жана Жалал-Абад облустарынын клиникаларында чогултулган 800 бейтаптын маалыматтары талданган. Негизги андрологиялык ооруларга эркектин тукумсуздугу, эректилдик дисфункция, простатит, гипогонадизм, варикоцеле, крипторхизм, фимоз, эрте эякуляция, эпидидимит, орхит жана простата аденомасы кирет. Эң көп кездешкен куруктык категориялар: 30–39 жаш (иштердин 45%), бул тобокелдик

факторлорунун кумулятивдик таасири менен байланыштуу. Статистикалык анализ экологиялык көрсөткүчтөр менен оорунун ортосунда маанилүү корреляцияларды көрсөттү ($p < 0.05$). https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054

Изилдөө Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустарынын аймактык ооруканаларынын андрология бөлүмдөрүнүн 2020–2023-жылдар аралыгындагы бейтаптардын медициналык карталарына ретроспективдүү талдоо жүргүзүү формасында өткөрүлдү. Талдоого репродуктивдүү же сексуалдык дисфункцияларга даттанып кайрылган 18–65 жаштагы эркектер (n=2450) киргизилген. Четтетүү критерийлери: онкологиялык оорулар, жаракаттар жана толук эмес медициналык жазуулар. Этикалык аспектилер Хельсинки декларациясына ылайык сакталган; ретроспективдүү мүнөздөн улам маалыматтык макулдук талап кылынган эмес. Ооруларды диагностикалоо клиникалык текшерүүлөргө, лабораториялык тесттерге (ДССУ стандарттары боюнча спермограмма, тестостерон, ФСГ, ЛГ, ПСА деңгээлдери), простата жана урук безинин ультра үндүк изилдөөсүнө, ошондой эле анкеталоого (Эректилдик функциянын эл аралык индекси — IIEF) негизделген.

Экологиялык маалыматтар боюнча курчап турган чөйрөнү коргоо мамлекеттик агенттигинин отчетторунан алынган, анын ичинде топурактагы жана суудагы диоксиндердин, пестициддердин жана оор металлдардын деңгээли аныкталган.

Кыргызстандын түштүк аймагында андрологиялык оорулардын эпидемиологиясы жогорку деңгээлде таралышы менен мүнөздөлөт, бул түздөн-түз экологиялык факторлордун, мисалы, айлана-чөйрөнүн өнөр жай калдыктары, пестициддер жана оор металлдар менен булганышынын таасиринен келип чыгат. Бул факторлор эркектердин репродуктивдүү системасынын маанилүү патологияларынын, анын ичинде эректилдик дисфункциянын, тукумсуздуктун жана гормоналдык бузулуулардын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт, бул клиникалык жана эпидемиологиялык маалыматтар менен тастыкталат.

Булгануу деңгээлин натыйжалуу төмөндөтүү жана эркектердин ден соолугун жакшыртуу үчүн уро-андрология, эндокринология, экология жана коомдук саламаттыкты сактоо тармагындагы адистерди бириктирген дисциплиналар аралык аракеттер зарыл. Бул булгоочу заттарды мониторинг жүргүзүү программаларын ишке ашырууну, калк үчүн билим берүү демилгелерин жана аймакта адистештирилген андрологиялык кызматтарды өнүктүрүүнү камтыйт. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054

Онкологиялык багыт. Түштүк аймактардагы онкологиялык оорулардын кездешүү жыштыгын изилдөө жүргүзүлүүдө. Негизги максат — эпидемиологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрдү аныктоо, тобокелдик факторлорун баалоо, алдын алуу чараларын иштеп чыгуу жана калк арасында кеңири таралган рак түрлөрүн эрте диагностикалоону жакшыртуу.

Өзгөчө көңүл төмөнкүлөргө бурулат:

- райондор жана жаш курактык топтор боюнча онкологиялык оорулардын динамикасын көзөмөлдөө;
- социалдык-экологиялык факторлордун таасирин талдоо;
- учурдагы диагностика жана дарылоо ыкмаларынын жеткиликтүүлүгүн жана натыйжалуулугун баалоо;
- онкопрофилактика жана калкты маалыматтандыруу системасын жакшыртуу боюнча сунуштарды даярдоо.

КРнын Улуттук илимдер академиясынын Түштүк филиалынын медициналык-биологиялык көйгөйлөр илимий-изилдөө институтунун биомедициналык изилдөө лабораториясы (БМИЛ) лабораториясынын башчысы, медицина илимдеринин кандидаты, доцент Сакибаев Кыялбек Шерикбаевич

2026-жылдын 6 ай аралыгында төмөнкү илимий-изилдөө иштери жүргүзүлдү:

Антропометрикалык жана биоимпеданстык методдор менен Ош шаарында жана

анын тегерегинде жашаган жаш жана жетилген курактардагы 1983 адам (эркек, аял) текшерүүдөн өткөрүлдү. М.В.Черноруцкийдин, ошондой эле И.Б.Галант – Б.А.Никитюк – В.П. Чтецов жана В.В. Бунак – Б.А. Никитюк – В.П.Чтецов схемаларына ылайык кыргыз улутундагы аял жана эркектердин дене түзүлүшүнүн конституционалдык бөлүштүрүлүшү изилденди. Алынган жыйынтыктарды практикада колдонуу максатында жетилген курактагы эркектерде бел-куймулчак омуртка бөлүмүнүн остеохондрозунун өнүгүүсүнүн жогорку ыктымалдуулугунун антропометрикалык жана соматотипологиялык маркерлерин аныктоо боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Ош шаарынын неврология, травматология жана нейрохирургия бөлүмдөрүндө дарылануудагы 2-жетилген курактагы 102 эркек кишилердин физикалык статусу изилденди. Контролдук топ бел-куймулчак радикулитинин белгилери жок ошол эле курактагы 300 эркектен түзүлдү.

Жогоруда изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде жасалма интеллект алгоритмдерин колдонуу менен автоматташтырылган моделдерин түзүүгө аракеттер кылынды. Алардын жыйынтыктары Scopus базасындагы басылмаларга жарык көрдү:

Аялдарда картаюу процессинде сөөктүн өзгөрүшүнө этностук таандуулуктун таасирин талдоо үчүн машиналык үйрөнүү моделдери

Изилдөөдө аялдардын картаюу процессинде сөөктүн компоненттеринин өзгөрүшүнө этностук таандуулуктун ролун баалоого багытталган купуялуулукка ориентирленген федеративдик мультимодалдык үйрөнүү модели каралды. Сунушталган модель визуалдаштыруу маалыматтарын, клиникалык жана демографиялык маалыматтарды камтыйт; алардын жардамы менен маалыматтардын купуялуулугун сактоо менен болжолдоонун тактыгы жогорулатылат; модель *TensorFlow Federated (TFF)* колдонуу менен ишке ашырылат. Бул структура этностор аралык алаачылыкты азайтуу жана ар түрдүү калк арасында адилеттүүлүктү камсыз кылуу максатында этностук таандуулукту эске алган жоготуу функциясын колдонот. Федеративдик үйрөнүү бир нече медициналык мекемеге пациенттер жөнүндөгү купуя маалыматка кирүүсүз биргелешкен моделдерди окутуу мүмкүнчүлүгүн берет, ошону менен жеке маалыматтардын ишенимдүү коргоосун камсыз кылат. Эксперименталдык талдоо сунушталган ыкма жогорку натыйжалуулукту көрсөтөрүн тастыктайт: тактык 94,2% түзөт, ал эми этностук топтор арасындагы жыйынтыктардагы айырмачылыктар салттуу ыкмалар менен салыштырганда олуттуу аз.

Интерпретациялоо жарандуулугунун талдоосу сөөктүн өзгөрүшүнүн этноспецификалык мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктайт, бул остеопороздун тобокелчилигин жекелештирилген баалоону негиздейт. Жалпысынан алганда, изилдөө дүйнөнүн бардык улутундагы аялдардын сөөктүн абалын талдоону өнүктүрүү үчүн коопсуз, интерпретацияланган жана адилет машиналык үйрөнүү моделин сунуштайт.

https://www.scopus.com/pages/publications/105034464312?origin=resultslist

Пекирлентүүчү үйрөнүүнү колдонуу менен соматотипке негизделген эркектердеги остеохондрозду болжолдоо моделдерин оптималдаштыруу

Бул иште пекирлентүүчү үйрөнүүнү колдонуу менен оптималдаштырылган, соматотипке негизделген эркектердеги остеохондроз тобокелчилигин болжолдоонун жаңы модели сунушталат. Сунушталган структура маалыматтардын бирдей масштабын камсыз кылуу үчүн Z-баалоо ыкмасы менен белги стандартташтырууну, ошондой эле эң маанилүү антропометрикалык жана биомеханикалык болжолдоочуларды тандоо үчүн белгилерди рекурсивдик чыгарып салуу ыкмасын камтыйт.

Негизги болжолдоо механизми катары *PyTorch Lightning* колдонуу менен окутулган жана ишке ашырылган, моделдин параметрлерин жана чечим кабыл алуу босоктолорун динамикалык жөнгө салуу үчүн пекирлентүүчү үйрөнүү менен кошумча оптималдаштырылган *LightGBM* классификатору колдонулат, бул жогорку ыңгайлашуучулукту камсыз кылат. Система салттуу жетекчилик астында үйрөнүү моделдери менен салыштырганда тактык, толуктук жана AUC боюнча жогорку

маанилерди кошкондо жогорку натыйжалуулукту көрсөттү.

Модель соматотиптен келип чыккан өзгөрмөлүүлүктү эске алуу аркылуу жекелештирилген тобокелчиликти болжолдоо артыкчылыгына, ошондой эле реалдуу убакытта ден-соолукту мониторингдоодо жогорку туруктуулукка ээ. Алынган жыйынтыктар пациенттин жекелик өзгөчөлүктөрүнө ыңгайлаштырылган проактивдик клиникалык чечимдерди кабыл алуу жана алдын алуу стратегияларын иштеп чыгуу үчүн омурткалык ооруларды диагностикалоонун тактыгын жогорулатуу мүмкүнчүлүгүн жана пекирлентүүчү үйрөнүүгө негизделген оптималдаштыруунун потенциалын далилдейт.

https://www.scopus.com/pages/publications/105034482562?origin=resultslist

Кыргыз аялдарынын физикалык абалынын жаш менен байланышкан өзгөрүштөрүн баалоо үчүн ЖИ-система

Изилдөөдө жасалма интеллектке негизделген система сунушталат; ал Flower (FL) алкагында ишке ашырылган, түшүндүрүүчү жана бириктирүүчү тор менен мультимодалдык федеративдик үйрөнүү моделине таянып, кыргыз аялдарындагы жаш менен байланышкан физикалык өзгөрүштөрдү баалайт. Модель бөлүштүрүлгөн медициналык мекемелерде маалыматтардын купуялуулугун сактоо менен биологиялык картаюунун паттерндерин болжолдоо үчүн антропометрикалык, физиологиялык жана функционалдык маалыматтарды камтыйт.

Эксперименттин жыйынтыктары болжолдоонун тактыгы 93,6 пайызды, орточо абсолюттук катаны 4,2 жылды түзөрүн, бул салттуу борборлоштурулган жана бир модалдык моделдерден жогору экендигин тастыктайт. Түшүндүрүүчү ЖИ ыкмаларын, атап айтканда SHAP колдонуу интерпретациялоо деңгээлин жогорулатат, анткени колдун кысуу күчү, жүрүш ылдамдыгы жана сөөктүн тыгыздыгы сыяктуу эң маанилүү картаюу индикаторлорун аныктоого мүмкүнчүлүк берет. Федеративдик система аймактык клиникалар арасында коопсуз мамилелешүүнү камсыз кылат жана купуялуулук талаптарын сактоо менен маалыматтарды этикалык жагынан талдоого көмөктөшөт. Система кыргыз аялдары үчүн персоналдаштырылган медициналык жардам пландарын колдоп, физикалык картаюуну эрте аныктоо үчүн популяцияга тиешелүү, интерпретацияланган жана масштабдалган чечимди сунуштайт.

https://www.scopus.com/pages/publications/105034478751?origin=resultslist

Эркектердеги соматотипти жана бел-куймулчак остеохондроздун тобокелчилигин болжолдоонун IoT-системасы

Бул изилдөөдө эркектердеги соматотипти жана бел-куймулсак остеохондроздун (БКО) тобокелчилигин болжолдоонун IoT-системасы сунушталат; ал таяныч-кыймыл аппаратынын абалын проактивдик баалоо үчүн интеллектуалдык сенсорлорду, маалыматтарды алдын ала иштетүүнү жана машиналык үйрөнүүгө негизделген аналитиканы айкалыштырат. Система гетерогендик IoT-сенсор маалыматтарын стандартташтыруу үчүн min-max нормалдаштырууну колдонот; ал эми омурткага жүктөмдүн жана соматотиптин өзгөрүшүнүн физиологиялык жана биомеханикалык факторлорунун эң маанилүүлөрүн аныктоо үчүн өз ара маалымат (ӨМ) колдонулат. *TensorFlow Extended* ичинде ишке ашырылган чечим дарактарындагы Градиенттик бустинг модели аркылуу жогорку тактык жана интерпретациялоо мүмкүнчүлүгү менен тобокелчиликтерди классификациялоо ишке ашырылат.

Эксперименталдык баалоо 94,2% тактыкты жана 0,96 AUC маанисин көрсөттү; бул жогорку болжолдоо күчүн жана реалдуу убакытта маалыматтарды иштетүүнүн натыйжалуулугун тастыктайт. Сунушталган система постуралдык динамиканын жана дене курамы мүнөздөмөлөрүнүн туруктуу мониторинги аркылуу эркектерде БКО тобокелчилигин эрте аныктоо үчүн динамикалык негизди камсыз кылат; бул жекелештирилген превентивдик чараларды жана IoT-га негизделген интеллектуалдык медициналык кызматтарды жүзөгө ашырат.

https://www.scopus.com/pages/publications/105034482772?origin=resultslist

Кыргыз аялдарындагы жаш жана май компоненттеринин корреляциясын

талдоодо терең нейрондук тармактар

Бул изилдөөдө терең нейрондук тармактарды (DNN) колдонуу ыкмасынын негизинде кыргыз аялдарындагы курак жана май көрсөткүчтөрүнүн ортосундагы байланыш изилденди. Курак, организмдеги майдын пайызы, дене салмагынын идекси (ИМТ) жана жашоо образынын факторлору сыяктуу структурадагы маалыматтарды талдоо үчүн түз таратуу нейрондук тармак модели колдонулат.

Маалыматтарды алдын ала иштетүү процессинде белгилердин дал келишин камсыз кылуу үчүн нормалдаштыруу жана стандартташтыруу колдонулат. DNN модели Adam оптимизатору менен окутулат жана жашка жараша майдын пайызын болжолдоо үчүн орточо квадраттык ката (ОКК) аркылуу бааланат. Моделдердин натыйжалуулугун текшерүү жана ашыкча окутуудан (оверфиттингден) сактануу үчүн кросс-валидация колдонулат. Изилдөө майлуу ткандардын курамында жаштын ролунун негизги мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоого багытталган жана ден-соолук менен байланышкан маалыматтарды талдоодо терең үйрөнүүнү колдонуу жөнүндө түшүнүк берет. Жыйынтыктар DNN моделинин курак менен май компоненттеринин ортосундагы татаал байланышты натыйжалуу кармап алаарын жана калктын ар кандай топторун ден-соолугу боюнча изилдоолор үчүн күчтүү курал болуп эсептелерин көрсөтөт.

https://www.scopus.com/pages/publications/105034491719?origin=resultslist

Ар кандай курак топторундагы кыргыз аялдарындагы май компоненттеринин өзгөрүшүн болжолдоо үчүн мультимодалдык үйрөнүү

Бул изилдөөдө кыргыз аялдарында курак менен байланышкан май тканынын кайра бөлүштүрүлүшүн баалоо максатында DEXA-сканды талдоо үчүн Vision Transformers (ViT)-га негизделген терең үйрөнүү архитектурасын антропометрикалык өлчөөлөрдү, гормоналдык профилдерди жана жашоо образынын факторлорун интеграциялоо үчүн TabNet модели менен айкалыштырган мультимодалдык терең үйрөнүү архитектурасы иштелип чыкты. Медициналык сүрөттөрдү алдын ала иштетүү үчүн MONAI алкагын жана пациенттин 8450 маалыматтык жазууларын иштетүү үчүн PyTorch Lightning колдонуу менен кайчылаш-ынтымак механизмине негизделген бириктирүү механизми ишке ашырылды. Модель картаюу паттерндерин аныктоо үчүн убактылуу кайтарма тармагына (TCN) жана гиперпараметрлерди оптималдаштыруу үчүн Optuna-га негизделген; висцералдык жана тери алдындагы майдын катышынын өтүшүнүн акыркы тактыгы 94,2% түздү. SHAP маанилерин колдонуу менен белгилердин маанилүүлүгүн талдоо эстроген деңгээли, тамактануу мүнөзү жана генетикалык полиморфизмдер сыяктуу негизги биомаркерлерди аныктоого мүмкүндүк берди.

Конвейер эксперименттерди сактоо жана көзөмөлдөө үчүн Weights and Biases-ти, ал эми тобокелчиликти баалоо үчүн реалдуу убакытта эксперимент жүргүзүү максатында Azure Machine Learning-де жайылтуу үчүн TorchServe-ди колдонот. Түшүндүрүүчү ЖИ (Captum) мүмкүнчүлүктөрүнүн негизинде жекелештирилген кийлигишүү пландарын түзүү үчүн клиникалык жактан интерпретацияланган корутундулар алынды; булар болжолдуу дал келүүсү 89% болгон 5 жылдык байкоо маалыматтары менен тастыкталды.
https://www.scopus.com/pages/publications/105034482588?origin=resultslist

Ооз көңдөйүнүн былжыр чел кабыгынын патологияларын дарылоону жана алдын алууну жакшыртуу үчүн ооз көңдөйүнүн биохимиясына комплекстүү изилдөө жүргүзүлдү. Кальций, фосфор жана темир сыяктуу органикалык эмес микроэлементтердин азайышы аныкталды, бул шилекейдин бөлүнүп чыгуу ылдамдыгынын төмөндөшү жана анын pH төмөндөшү менен коштолот. Бул өзгөрүүлөр эмалды реминерализациялоого тоскоолдук кылат, кислота-щелочтук балансты бузат жана кариес рискин жогорулатат.

Мындан тышкары, ооз суюктугунун ферменттеринин активдүүлүгүнүн өзгөрүшү аныкталды: кислота фосфатазасынын активдүүлүгүнүн жогорулашы жана фториддердин, оксалаттардын жана фосфаттардын таасири астында ферменттин активдүүлүгүнүн төмөндөшү. Щелочтук фосфатазанын активдүүлүгүнүн жогорулашынын эң ыктымал

себеби кальций менен фосфордун деңгээлинин өзгөрүшү болуп саналат, бул тиштин чөгүндүлөрүнүн пайда болушуна жана тиштин катуу ткандарындагы патологиялык процесстерге өбөлгө түзөт. Ошентип, изилдөөнүн жыйынтыгы насвайды колдонуунун ооз суюктугунун курамына жана касиеттерине, ошондой эле тиштердин абалына терс таасирин тийгизерин, бул стоматологиялык оорулардын рискин жогорулатышы мүмкүн экенин көрсөтүп турат. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56423778700

Ооз суюктугу, ооз көңдөйүнүн саламаттыгын сактоодо маанилүү ролду ойнойт. Анын курамында ар кандай элементтер, мисалы, витаминдер, минералдар, белоктор жана ооз көңдөйүнүн нормалдуу иштеши үчүн зарыл болгон башка заттар бар. Бирок, ооз суюктуктун мазмунуна ксенобиотикалык факторлордун таасири анормалдуу элементтердин деңгээлине алып келиши мүмкүн, бул өз кезегинде ар кандай оорулардын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Ооз суюктуктугундагы элементтердин нормадан бузулушу менен шартталган эң кеңири таралган оорулардын бири – кариес.

Кальций менен фосфордун жетишсиздиги, ошондой эле ооз суюктугунда кычкылдын ашыкча концентрациясы тиш эмалынын бузулушуна жана көңдөйлөрдүн пайда болушуна өбөлгө түзөт. Жалпыга маалым болгондой алты жашында жаш балдарда тиштер жаңыдан чыга баштаганына байланыштуу шилекейдин физикалык-химиялык жана микробиологиялык курамы ооз көңдөйүнүн саламаттулугуна таасир этээрин билебиз. Бул аныкталган факторлордун ооз көңдөйүнүн ооруларынын өнүгүшүнө потенциалдуу таасирин аныктоо үчүн биз он беш жаштагы балдардын ооз суюктугунун физикалык-химиялык көрсөткүчтөрүн бааладык.

https://journal.oshsu.kg/index.php/vestnik/article/view/4323

КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн Медициналык-биологиялык проблемалар илим изилдөө институтунун «Экосанитардык изилдөөлөр жана микробиология лабораториясы» (ЭИБЛ) лабораториясынын башчысы, б.и.к., улук илимий кызматкер Аргынбаева Акмарал Турдалыевна

2026-жылдын 6 ай аралыгында төмөнкү илимий-изилдөө иштери жүргүзүлдү.

«Экосанитардык изилдөөлөр жана микробиология» лабораториясы «Майлуу-Суу шаарындагы уран калдыктары жана хвостохранилищелерге жакын аймактарда жашаган калкка баштапкы медициналык-санитардык жардам көрсөтүүнү оптималдаштыруу» аттуу долбоордун алкагында илимий-изилдөө иштерин улантууда. Майлуу-Суу шаарына илимий экспедиция уюштурулуп, изилдөөгө тартылган аялдардан жана жаңы төрөлгөн ымыркайлардан биологиялык материалдар чогултулду.

Кийинки лабораториялык изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн ичеги-карын микробиоценозунун абалын аныктоого арналган заң үлгүлөрү, заара, кан, эмчек сүтү, плацента жана киндик үлгүлөрү, ошондой эле энелердин жана жаңы төрөлгөн балдардын чач үлгүлөрү алынып келип, лабораторияга жеткирилди.

Изилдөөнүн жүрүшүндө ичеги-карын дисбиозун аныктоо максатында 98 заң бактериологиялык изилдоолор жүргүзүлүп, нормалдуу жана шарттуу-патогендик микрофлоранын сапаттык жана сандык баа берилди.

Мындан тышкары, Майлуу-Суу шаарынын аймагында жашаган төрөттөн кийинки аялдардан алынган 40 плацента жана киндик (пуповина) микробиологиялык изилдөөлөр жүргүзүлүп, алардын микрофлоралык абалы текшерилди.

Акушердик-гинекологиялык анамнезге жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, негизги топтогу кош бойлуу аялдардын 20сында (21,3%) анамнезинде бойдон түшүү учурлары катталган. Алардын ичинен бир жолу бойдон түшүү 10 аялда (10,6%), эки жолу бойдон түшүү 8 аялда (8,5%), үч жана төрт жолу бойдон түшүү тиешелүүлүгүнө жараша 1ден аялда (1,06%) аныкталган. Ошондой эле өнүкпөй калган кош бойлуулук (замершая беременность) 5 аялда (5,3%) катталган.

Контролдук топто анамнездеги бойдон түшүү учурлары 2 аялда (4,7%) аныкталып, өнүкпөй калган кош бойлуулуктун учурлары катталган эмес.

«Негизги топтогу кош бойлуу аялдардын ичеги микробиоценозун бактериологиялык изилдөө бифидобактериялардын (40,4%) жана лактобактериялардын (43,6%) курамынын төмөндөгөнүн, микроорганизмдердин кокк формаларынын үлүшүнүн жогорулаганын (74,5%) жана Candida уруусундагы козу карындардын аныкталуусунун жогорку жыштыгын (47,9%) көрсөттү. Ичеги таякчасынын кадимки (нормалдуу) курамы изилдөөгө алынгандардын 82,9%да катталды, ал эми лактоза-негативдүү энтеробактериялар 29,8%да аныкталды. Алынган маалыматтар негизги топтогу кош бойлуу аялдарда колонизациялык туруктуулуктун (резистенттүүлүктүн) төмөндөгөнүн жана ичегинин дисбиотикалык бузулууларынын өрчүп жаткандыгын көрүүгө болот. https://radbio.jinr.ru/index.php/congress2026

Плацентадан, киндиктен, кандан, эмчек сүтүнөн, энелер менен жаңы төрөлгөн ымыркайлардын чачтарынан, ошондой эле заара жана заң үлгүлөрүнөн алынган материалдар радионуклиддердин курамын аныктоо жана алардын ар кандай биологиялык субстраттарда топтолуу деңгээлин баалоо үчүн адистештирилген лабораторияга жөнөтүүгө даярдалууда. Изилдөөлөр Өзбекстан Республикасынын Ташкент шаарындагы Ядролук физика институтунда жүргүзүлөт.

Алынган жыйынтыктар радиоэкологиялык жактан кооптуу аймактарда жашаган кош бойлуу аялдардын жана жаңы төрөлгөн ымыркайлардын организминдеги радионуклиддик таасирин баалоого, ошондой эле радионуклиддердин топтолушу менен ичеги-карын микробиоценозунун абалынын ортосундагы мүмкүн болгон байланышты аныктоого мүмкүндүк берет.

Азыркы учурда радионуклиддердин кош бойлуу аялдардын жана жаңы төрөлгөн балдардын микробиоценозуна тийгизген таасирин комплекстүү баалоого арналган изилдөөлөрдүн саны чектелүү бойдон калууда. Бул жүргүзүлүп жаткан изилдөөнүн актуалдуулугун жана экологиялык жагымсыз факторлордун узак мөөнөттүү таасири шарттарында микробиотанын бузулууларын алдын алуу жана коррекциялоо боюнча илимий негизделген ыкмаларды иштеп чыгуу зарылдыгын көрсөтөт. Микробиоценозду коррекциялоо ыкмаларын иштеп чыгуу жана практикага киргизүү радиациялык булганган аймактарда жашаган кош бойлуу аялдардын жана балдардын ден соолугун жакшыртууга, ар кандай патологиялык абалдардын өнүгүү коркунучун азайтууга жана келечек муундардын ден соолугун сактоого өбөлгө түзөт.

https://www.elibrary.ru/item.asp?id=82853614

Экосанитария тармагындагы илимий изилдөөлөр.

Ош шаарынын жашылдандыруу, көрктөндүрүү участокторунда өстүрүлгөн декоративдүү өсүмдүктөрдө фитопатоген козу карындарынын таралышы жана экологиялык факторлордун аларга тийгизген таасири каралды. Микологиялык багытта лабораториялык методдор аркылуу өсүмдүктөрдөн *Leotiomycetes, Eurotiomycetes, Coelomycetes, Hyphomycetes* жана *Peronosporomycetes* класстарына кирген патоген козу карындардын түрлөрү аныкталды. Алардын көбү өсүмдүктөргө жалбырак тактарын, кургак чирик, дат жана некроз сыяктуу ооруларды пайда кылып, айлана-чөйрөдөгү температура, нымдуулук жана башка факторлорго жараша активдүүлүгүн көрсөтөт. Изилдөөдө экологиялык көйгөйлөрдүн өсүмдүктөрдөгү патогендик микрофлоранын активдүүлүгүнө тийгизген таасири да талданган. Изилдөөнүн жыйынтыгында Ош шаарындагы жашылдандыруу иштеринин сапатын жогорулатуу, патогендерди көзөмөлдөө жана экологиялык туруктуулукту камсыздоо боюнча практикалык сунуштар берилип, изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макала түрүндө жарыяланды. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054

Жалпысынан алганда, климаттын өзгөрүшү глобалдык экологиялык көйгөй болуп саналат. Азыркы учурда климаттын өзгөрүүсүнө таасир этүүчү ар кандай себептерди жана факторлорду изилдөө менен окумуштуулар, коомчулук жана саясатчылар кеңири

алектенишүүдө. Кыргызстанда, анын ичинде Ош шаарында климаттын өзгөрүүсүнө таасир этүүчү негизги факторлордун бири — атмосферадагы көмүр кычкыл газынын (CO_2) концентрациясын, ошондой эле CO_2 газын сиңирүү менен анын абадагы көлөмүн азайтып, абаны кычкылтек (O_2) менен байытуучу жашыл өсүмдүктөрдүн өсүүсүнө жана өнүгүүсүнө таасир этүүчү шарттарды ботаниктер, физиологдор, биохимиктер, экологдор, фитопатологдор, агрономдор жана башка адистер изилдеп жатышат.

Өсүмдүктөрдүн өсүүсүнө жана өнүгүүсүнө түздөн-түз таасирин тийгизүүчү маанилүү факторлордун бири — өсүмдүк оорулары, ошондой эле фитопатогендердин, бактериялардын жана козу карындардын жайылышы болуп саналат. Бул изилдөөдө өсүмдүк фитопатогендерин изилдөөнүн негизги натыйжалары экологиялык факторлорго (чөйрөнүн температурасына, кыртыштын курамына жана сугат суусуна) көз карандылыкта каралды. Изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макала түрүндө жарыяланды. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054

Ош шаарынын экологиялык абалын жакшыртуудагы декоративдүү өсүмдүктөрдүн фитопатогендерин изилдөө

Ош шаарынын экологиялык абалын жакшыртуудагы декоративдүү өсүмдүктөрүн изилдөө өсүп жаткан урбанизациялануу шарттарында декоративдүү өсүмдүктөрдүн азыркы учурдагы фитосанитардык абалы каралды. Негизги көңүл патогендик микрофлоранын түрлүк курамын аныктоого жана экологиялык факторлордун жашыл өсүмдүктөрдүн туруктуулугуна тийгизген таасирин талдоого бурулган. Изилдөө иштеринин жүрүшүндө фитопатогендердин 26 түрү идентификацияланды, алардын ичинен 18 түрү бактериялар жана 8 түрү козу карындар болуп саналат. Козу карындардын *Aspergillus, Erysiphe, Phyllosticta, Fusarium* уруктарынын жана *Pseudomonas* менен *Erwinia* бактериалдык патогендеринин үстөмдүк кылышы аныкталды.

Антропогендик стресс менен климаттык факторлордун айкалышы өсүмдүктөрдүн резистенттүүлүгүнүн (туруктуулугунун) төмөндөшүнө алып келери жана жашы өткөн дарактарды (*Ulmus pumila, Populus alba*) өнөкөт инфекциянын очокторуна айландырары такталган. Изилдөөнүн жыйынтыктары өсүмдүктөрдү коргоонун интеграцияланган ыкмаларына өтүү зарылдыгын жана шаарды жашылдандыруу үчүн өсүмдүктөрдүн ассортиментин тандоодо илимий мамиленин маанилүүлүгүн негиздейт. Изилдөөнүн материалдары муниципалдык кызматтар жана экологдор тарабынан микроклиматты турукташтыруу жана шаардык экосистемалардын биоартүрдүүлүгүн сактоо программаларын иштеп чыгуу үчүн колдонууга сунуштар берилген. Изилдөөнүн жыйынтыктары илимий макала Өзбек Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер Сайдалиева Макфуза Султановнанын туулган күнүнүн 100 жылдыгына арналган “Заманбап илимдеги аял - окумуштууларынын ролу” деп аталган республикалык илимий-практикалык конференциясында (Фергана мамлекеттик техникалык университетинде 11-12.02.2026) доклад этилип, макала түрүндө жарыяланды.

Кыргызстандын түштүгүндөгү шарттарында өстүрүлгөн айыл чарба өсүмдүктөрүн суугарууда колдонулган суулардын химиялык курамын изилдөө боюнча жумуштар аткарылды. Изилдөөдө сугарууда колдонулган ар кандай суу булактары каралган: дарыя суулары жана жер астындагы суулар. Бул изилдөөдө дарыя жана жер астындагы суулардын айыл чарбасындагы мааниси чоң экени көрсөтүлгөн. Сугат сууларынын сапатын туура баалоо жана аларды сарамжалдуу пайдалануу айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгүн жогорулатууга жана топурактын сапатын сактоого мүмкүндүк берет. Ошондуктан келечекте суу ресурстарын натыйжалуу пайдалануу жана алардын сапатын көзөмөлдөө негизги милдеттердин бири болуп саналат. Ушул алынган материалдардын негизинде илимий макала жарык көрдү. https://elibrary.ru/item.asp?id=89118231

Изилдөөлөр антропогендик факторлордун сейрек кездешүүчү эфемероид өсүмдүктөрүнө тийгизген таасирин талдоо жана алардын абалын баалоо максатында жүргүзүлгөн. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы антропогендик факторлор өсүмдүктөрдүн абалына олуттуу таасир этерин көрсөттү. Негизги факторлордун катарына туристтердин

көп келиши жана өсүмдүктөрдү басуу, мал багуу, өсүмдүктөрдүн чогултулушу (декоративдик жана дарылык максатта), ошондой эле топурактын бузулушу кирет.

https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054

Экологиялык билим берүү багытта. Жалпы билим берүү чөйрөсүндө туруктуу өнүгүүнүн негизинде окуучулардын экологиялык тарбиясын жана маданиятын калыптандыруу маселелерин изилдөө үчүн комплекстүү эмпирикалык методология ишке ашырылды. Сандык жана сапаттык анализдер айкалыштырылып, Кыргызстандын түштүк аймагындагы – Ош шаарынын билим берүү башкармалыгына караштуу № 5 Ж. Бөкөнбаев атындагы билим берүү мекемеси, ОшМУ табият таануу, дене тарбия, туризм жана агрардык технология институтунун ботаника, жалпы биологиялык дисциплиналар жана биологияны окутуунун усулу кафедрасында аткарылды.

Изилдөө 2020-жылдын августь-ноябрь айынан 2025-жылдын сентябрь айына чейин жүргүзүлдү. Педагогикалык изилдөөгө жалпы 300 окуучу (5,6,7,9,10-класстар) катышкан. Педагогикалык эксперименттерди жүргүзүүдө комплекстүү эмпирикалык методология ишке ашырылып, анда сандык жана сапаттык анализдер жүргүзүлдү. Изилдөөнүн бардык этаптары этикалык принциптерди сактоо менен жүргүзүлдү.

Айлана-чөйрөгө болгон аң-сезимдерди өстүрүү максатында таштандыларды сорттоо чогултуу, пластик идиштерди топтоо боюнча практикалык сабак өтүлүп билим деңгээлдери аныкталды. Туруктуу өнүгүүнүн максаттарына негизделген темаларга ылайык жергиликтүү билим берүү, маданий баалуулуктарды сактоо үчүн туруктуу өнүгүүнүн максаттарына интеграциялоо менен айлана-чөйрөнүн маселелерин, когнитивдик түшүнүктөрүн, жүрүм-турум маданияттарын калыптандыруу маселелери такталды. Изилдөөнүн жыйынтыктары туруктуулукка багытталган педагогикалык маселелерди өнүктүрүүгө салым кошуусу мүмкүн.

https://www.glasniksgd.rs/index.php/home/article/view/1785

https://www.scopus.com/sourceid/35961?origin=resultslist

КРнын Улуттук илимдер академиясынын Түштүк филиалынын медициналык-биологиялык көйгөйлөр илимий-изилдөө институтунун Баткен облусу боюнча, “Баткен регионунун туруктуу өнүгүсүн изилдөө” лабораториясынын башчысы, биология илимдеринин кандидаты, доцент Саматова Абиба Абдиламитовна

2026-жылдын 6 айлык отчетунда төмөнкү илимий-изилдөө иштери жүргүзүлдү:

«Баткен облусунун, Баткен районунун Ак-Татыр, Үч-Дөбө айылдарындагы жаңжалдан жабыркаган аймактардагы мектеп окуучуларынын физиологиялык жана психоэмоционалдык көрсөткүчтөрүнүн динамикасын 3 жылдык узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү» багыты боюнча жаңжал жана кризистик кырдаалдардын балдардын ден соолугуна тийгизген таасирин изилдөө максатында ата мекендик жана чет өлкөлүк илимий адабияттарга кеңири талдоо жүргүзүлдү. Адабияттарды анализдөө көрсөткөндөй, куралдуу жаңжалдардын жана социалдык чыңалуунун шартында жашаган балдарда психоэмоционалдык бузулуулар (стресс, тынчсыздануу, депрессия, посттравматикалык стресс бузулуусу) жогорку деңгээлде кездешет.

Көпчүлүк изилдөөлөрдө узак мөөнөттүү стресс факторлорунун балдардын физиологиялык абалына да терс таасири далилденген. Айрыкча жүрөк-кан тамыр системасынын көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүшү, иммундук системанын алсырашы жана жалпы физикалык өнүгүүнүн жайлашы белгиленген. Ошондой эле айрым авторлор психоэмоционалдык абал менен соматикалык көрсөткүчтөрдүн ортосунда тыгыз байланыш бар экенин белгилешет.

Адабияттарда конфликттик аймактарда жашаган балдардын адаптациялык мүмкүнчүлүктөрү көбүнчө чектелүү болору, ал эми калыбына келүү процесси узак убакытты талап кылары көрсөтүлгөн. Мындан тышкары, үй-бүлөлүк колдоо, социалдык

чөйрө жана билим берүү шарттары балдардын психикалык жана физикалык абалына олуттуу таасир этери белгиленет.

Бир катар изилдөөлөрдө мектеп чөйрөсүндө жүргүзүлгөн психологиялык колдоо программаларынын натыйжалуулугу далилденип, алардын стресс деңгээлин төмөндөтүүгө жана балдардын социалдык адаптациясын жакшыртууга оң таасири бар экени аныкталган.

Жүргүзүлгөн адабияттык талдоо Баткен облусунун жаңжалдан жабыркаган аймактарындагы мектеп окуучуларынын физиологиялык жана психоэмоционалдык көрсөткүчтөрүнүн динамикасын узак мөөнөттүү изилдөөнүн актуалдуулугун негиздеп берет. Ошондой эле мындай изилдөөлөр регионалдык өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен илимий негизделген реабилитациялык жана алдын алуу иш-чараларын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет.

Адабияттарга жүргүзүлгөн анализдин негизинде изилдөөнүн концепциясы түзүлүп, негизги методологиялык ыкмалар аныкталды жана алынуучу жыйынтыктарды практикалык колдонууга багыттоо мүмкүнчүлүгү каралды.

https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799624 https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799625

Изилдөөдө өсүп келе жаткан муундун психологиясында жана жүрүм-турумунда болуп жаткан өзгөрүүлөр, алардын адеп-ахлактык жана руханий баалуулуктар системасына тийгизген таасири комплекстүү түрдө талдоого алынган. Изилдөөнүн жүрүшүндө педагогиканын мааниси, физиология менен психологиянын өз ара байланышы, баланын мээсинде жүрүүчү процесстер, анын адептик жүрүм-туруму, физиологиялык жана психологиялык өнүгүү өзгөчөлүктөрү, ошондой эле биосоциалдык өнүгүүнүн негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү илимий негизде каралган.

Мындан тышкары, балдардын жана өспүрүмдөрдүн физикалык өнүгүүсүндөгү өзгөрүүлөрдүн алардын дене түзүлүшүнө гана эмес, руханий-адептик калыптанышына да түздөн-түз таасир этери аныкталган. Ошондой эле азыркы шартта улуттук өзгөчөлүктүн, тилдин, маданияттын, тарыхтын жана салттуу дүйнөтаанымдын сакталышына коркунуч жаратуучу факторлор талданып, алардын жаш муундун инсан катары калыптанышындагы орду белгиленген.

Жалпысынан, жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжалары окуучулардын инсандык жана билим берүүчүлүк өнүгүүсүн камсыз кылууда мектеп менен үй-бүлөнүн өз ара кызматташтыгы өзгөчө мааниге ээ экендигин көрсөтөт. Бул багыттагы теориялык негиздер жана илимий эмгектер системалуу түрдө жалпыланып, баланын ар тараптуу өнүгүүсүн камсыз кылууда билим берүү мекемеси менен үй-бүлөнүн биргелешкен аракеттери негизги факторлордун бири экендиги аныкталган.

https://elibrary.ru/author_items.asp?authorid=1298391&pubrole=100&show_refs=1&pubcat=risc

Изилдөөдө биосоциалдык факторлордун балдардын физиологиялык жана адеп-ахлактык өнүгүүсүнө тийгизген таасири, ошондой эле бул процессти камсыздоочу педагогикалык шарттар комплекстүү түрдө талдоого алынган. Изилдөөнүн жүрүшүндө Баткен облусунун чек арага жакын жайгашкан Аксай, Кызыл-Жол жана Миң-Өрүк айылдарындагы мектеп окуучуларынын физиологиялык абалы жана көңүл буруусунун туруктуулугу изилденип, алардын гармониялуу өнүгүүсүнө өбөлгө түзүүчү педагогикалык шарттар аныкталган.

Жүргүзүлгөн салыштырма талдоонун негизинде окуучулардын дене салмагы, бою, артериялык кан басымы, кандагы кычкылтектин каныгуу деңгээли сыяктуу физиологиялык көрсөткүчтөрүндө, ошондой эле көңүл буруунун туруктуулугу жана продуктивдүүлүгүндө айрым айырмачылыктар бар экендиги белгиленген. Тактап

айтканда, Аксай айылындагы окуучуларда артериялык кан басымдын салыштырмалуу төмөн көрсөткүчтөрү, Кызыл-Жол айылында дене салмагы менен артериялык кан басымдын жогору болушу, ал эми Миң-Өрүк айылында бой көрсөткүчтөрүнүн төмөнүрөөк болушуна карабастан көңүл буруунун туруктуулугу менен продуктивдүүлүгүнүн жогору деңгээли байкалган.

Ошондой эле изилдөөнүн натыйжалары тажик-кыргыз чек ара жаңжалынын кесепеттери окуялардан үч жыл өткөндөн кийин да окуучулардын психологиялык жана социалдык абалына таасирин тийгизип жаткандыгын көрсөткөн. Жалпысынан алынган маалыматтар үй-бүлө менен мектептин өз ара кызматташтыгын чыңдоонун, ошондой эле окуучулардын руханий-адептик сапаттарын, жарандык жоопкерчилигин жана социалдык туруктуулугун калыптандырууга багытталган педагогикалык шарттарды өркүндөтүүнүн зарылдыгын ырастайт.
https://elibrary.ru/author_items.asp?authorid=1298391&pubrole=100&show_refs=1&pubcat=risc

Бул изилдөөдө Аксай жана Ак-Татыр аймактарындагы чек ара жаңжалдарынын шартында жашаган мектеп окуучуларынын физиологиялык жана психоэмоционалдык абалынын динамикасын үч жылдык узак мөөнөттүү изилдөөгө концептуалдык жана методологиялык негиз түзүү максатында даярдалды. Конфликттик чөйрөдө жашаган балдардын стресске физиологиялык жооптору — салива кортизолунун деңгээли, жүрөк ыргак өзгөрмөлүүлүгү (HRV), артериялык кан басымы жана уйкунун биоповедентик параметрлери — боюнча учурдагы илимий адабияттар кеңири жана системалуу талданды. Мындан тышкары, тынчсыздануу, травмадан кийинки стресстик симптомдор (PTSD), эмоционалдык туруксуздук жана резиленттик деңгээлдери сыяктуу психоэмоционалдык көрсөткүчтөрдүн өзгөрүү динамикасы боюнча дүйнөлүк изилдөөлөрдүн жыйынтыктары салыштырмалуу анализден өткөрүлөт.
Обзордук изилдөөдө үч жылдык мониторингдин теориялык негизи катары кызмат кылып, изилдөөнүн структурасын, күтүлүүчү өзгөрүү траекторияларын жана аймактык өзгөчөлүктөр менен байланышкан эмпирикалык божомолдорду алдын ала аныктап берет.
https://drive.google.com/file/d/15ddJGU5IycILh7xAFxKnEVS9qB5kLYxH/view?usp=sharing

Изилдөөдө узак мөөнөттүү стресстин балдардын физиологиялык жана психоэмоционалдык абалына тийгизген таасири комплекстүү түрдө талдоого алынган. Изилдөөнүн жыйынтыгында узак убакытка созулган стресс балдардын организминде бир катар терс өзгөрүүлөрдү жаратып, вегетативдик нерв системасынын тең салмактуулугунун бузулушуна, гормоналдык жөнгө салуу механизмдериндеги өзгөрүүлөргө жана уйку режиминин начарлашына алып келери аныкталган. Мындай өзгөрүүлөр баланын жалпы ден соолугунун абалына, физиологиялык өнүгүүсүнө жана күнүмдүк ишмердүүлүгүнө олуттуу таасир этери белгиленген.

Ошону менен катар психологиялык деңгээлде тынчсыздануунун күчөшү, эмоционалдык туруксуздук, кооптонуу сезиминин жогорулашы жана психологиялык жаракатка байланышкан белгилердин сакталышы байкалган. Бул көрүнүштөрдүн окуу ишмердүүлүгүнө, социалдык адаптациясына жана инсандык өнүгүүсүнө терс таасирин тийгизүү коркунучу жогору экени белгиленген.

Изилдөөдө стресс факторлорунун терс таасирин азайтууда социалдык чөйрөнүн мааниси өзгөчө баса белгиленген. Атап айтканда, үй-бүлөнүн эмоционалдык колдоосу, мектеп жамаатынын көмөгү, курдаштар менен болгон позитивдүү өз ара мамилелер жана улуттук-маданий баалуулуктар балдардын психологиялык туруктуулугун бекемдөөгө өбөлгө түзөрү аныкталган. Мындай социалдык факторлор балдардын резиленттүүлүгүн

жогорулатып, стресстик кырдаалдарга ийгиликтүү ыңгайлашуусуна жана психологиялык саламаттыгын сактоосуна көмөк көрсөтөрү далилденген.

Жалпысынан, изилдөөнүн натыйжалары балдардын узак мөөнөттүү стресске туруктуулугун жогорулатууда физиологиялык, психологиялык жана социалдык факторлордун өз ара байланышын эске алуу менен комплекстүү педагогикалык жана психологиялык колдоо механизмдерин иштеп чыгуунун зарылдыгын көрсөтөт.
https://drive.google.com/file/d/1omTBR1wy8al7VsBF09pB8J697DiakSbh/view?usp=sharing

Бул изилддөөдө жаңжалдуу аймактарда жашаган мектеп окуучуларынын психофизиологиялык көрсөткүчтөрүндөгү узак мөөнөттүү өзгөрүүлөр талдоого алынган. Изилдөөдө ата-эне менен баланын ортосундагы өз ара мамилелердин баланын психикалык жана физиологиялык өнүгүүсүнө, эмоционалдык абалына жана жүрүм-турумуна тийгизген таасири кеңири каралган. Ошондой эле үй-бүлөлүк мамилелерди чыңдоонун жолдору, ата-энелер ортосундагы пикир келишпестиктер менен конфликттик кырдаалдардын баланын мүнөзүнүн жана инсандык сапаттарынын калыптанышындагы орду илимий негизде изилденген.

Изилдөөнүн натыйжасында ата-энелер тарабынан коопсуз, туруктуу жана жагымдуу психологиялык чөйрө түзүлгөн учурда балдардын физикалык, психологиялык жана эмоционалдык өнүгүүсү гармониялуу жүрөрү аныкталган. Мындай шарттар баланын өзүнө болгон ишенимин арттырып, анын социалдык адаптациясына жана интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн толук ачылышына өбөлгө түзөрү белгиленген.

Мындан тышкары, коомдо активдүү, демилгелүү жана интеллектуалдык жактан өнүккөн инсандын калыптанышы ата-энелердин заманбап тарбиялоо ыкмаларын, усулдарын жана каражаттарын натыйжалуу колдоно билүүсүнө түздөн-түз байланыштуу экени аныкталган. Балдардын коммуникациялык маданиятын, өз ара сый-урматка негизделген мамилелерди жана социалдык көндүмдөрдү калыптандырууда ата-энелердин педагогикалык сабаттуулугу өзгөчө мааниге ээ экендиги баса белгиленген.

Жалпысынан, жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары баланын ар тараптуу өнүгүүсүн камсыз кылууда үй-бүлөлүк тарбиянын ролу чечүүчү мааниге ээ экендигин көрсөтүп, ата-энелердин педагогикалык компетенттүүлүгүн жогорулатууга жана үй-бүлөлүк мамилелерди чыңдоого багытталган иш-чараларды өркүндөтүүнүн зарылдыгын ырастайт.

https://drive.google.com/file/d/1XUBcPQ5DNH5bpnfPOaIRWdXMmRzSD-vF/view?usp=sharing

Куралдуу кагылышуу шартында жашаган балдардын психофизиологиялык абалы комплекстүү түрдө изилденип, согуштук кырдаалдардын алардын психикалык жана физиологиялык өнүгүүсүнө тийгизген таасири талдоого алынган. Изилдөөдө согуштун балдардын эмоционалдык абалына, когнитивдик процесстерине, жүрүм-турумуна жана жалпы ден соолугуна тийгизген терс кесепеттери илимий негизде каралган.

Атап айтканда, посттравматикалык стресс бузулушунун (ПТСР) балдар арасында кездешүү өзгөчөлүктөрү, анын негизги белгилери жана өнүгүү механизмдери кеңири талданган. Изилдөөнүн жүрүшүндө куралдуу жаңжалдардын таасиринен улам балдарда тынчсызданууну жогорулашы, коркуу сезиминин күчөшү, эмоционалдык туруксуздук, көңүл буруунун начарлашы жана социалдык адаптациянын кыйынчылыктары байкалары аныкталган.

Мындан тышкары, балдардын психофизиологиялык абалына таасир этүүчү нейробиологиялык, гормоналдык жана социалдык факторлордун ролу каралып, стресс гормондорунун деңгээлиндеги өзгөрүүлөр, нерв системасынын функционалдык абалы жана социалдык чөйрөнүн таасири талдоого алынган. Ошондой эле үй-бүлөлүк колдоо,

билим берүү чөйрөсү жана коомдук жардам механизмдери балдардын психологиялык туруктуулугун камсыз кылууда маанилүү факторлордун бири экени белгиленген.

Жалпысынан, изилдөөнүн жыйынтыктары согуштук жана куралдуу кагылышуу шарттары балдардын психикалык саламаттыгына, физиологиялык өнүгүүсүнө жана когнитивдик мүмкүнчүлүктөрүнө узак мөөнөттүү терс таасирин тийгизерин көрсөтөт. Ушуга байланыштуу балдарды психологиялык, педагогикалык жана социалдык жактан колдоо механизмдерин күчөтүү, алардын коопсуз өнүгүүсүн камсыз кылуу жана укуктарын коргоо боюнча комплекстүү чараларды ишке ашыруунун зарылдыгы негизделген.

КР УИА КАБАРЛАРЫ 2026, №3. https://kruia.gov.kg/content_list/show/83/ru

Бул изилдөөдө Кыргызстандын дары-дармектик өсүмдүктөрү жана алардын дарылык касиеттери каралган. Кыргызстан тоолуу рельефке ээ өлкө болгондуктан, дары-дармектик өсүмдүктөрдүн түрлөрүнө өтө бай аймактардын бири болуп саналат. Кыргыз эли байыркы мезгилден тартып ар кандай оорулардын алдын алууда жана аларды дарылоодо дары өсүмдүктөрүн кеңири пайдаланып келген. Бул өсүмдүктөрдүн дарылык касиеттери элдик медицинада гана эмес, заманбап медициналык практикада да маанилүү орунду ээлейт.

Изилдөөдө өсүмдүктөрдөн алынуучу чийки заттардын курамы жана алардын дарылык касиеттери фармакогнозия илиминин негизинде талдоого алынган. Фармакогнозия дары-дармектик өсүмдүктөрдүн биологиялык өзгөчөлүктөрүн, химиялык курамын жана медициналык маанисин изилдөөчү илим катары мүнөздөлгөн. Дары өсүмдүктөрүнүн дарылык таасири алардын курамындагы алкалоиддер, гликозиддер, витаминдер жана башка биологиялык активдүү заттар менен шартталаары белгиленген.

Ошондой эле изилдөөдө бир эле өсүмдүк түрүнүн ар кандай экологиялык шарттарда өсүшүнө жараша анын химиялык курамы жана дарылык баалуулугу өзгөрүшү мүмкүн экендиги аныкталган. Бул көрүнүш климаттык шарттарга, топурактын курамына, деңиз деңгээлинен бийиктикке жана башка экологиялык факторлорго байланыштуу экени көрсөтүлгөн.

Жалпысынан, жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргызстандын дары-дармектик өсүмдүктөрү биологиялык ар түрдүүлүктүн баалуу бөлүгү болуп саналарын жана алардын дарылык касиеттерин илимий негизде изилдөө, сактоо жана рационалдуу пайдалануу саламаттыкты сактоо тармагын өнүктүрүүдө маанилүү багыттардын бири экендигин ырастайт.
https://drive.google.com/file/d/1XUBcPQ5DNH5bpnfPOaIRWdXMmRzSD-vF/view?usp=sharing

1.3. Бюджеттен сырткары каржылоонун эсебинен иштеп чыгуунун жана изилдөөлөрдүн жыйынтыктары (гранттар, чарба келишимдери ж.б.):

КРнын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан уюштурулган сынактын алкагында 2024-2026-жылдарга карата **“Кыргызстандын заманбап шарттарында конституционалдык, этникалык, гендердик жана куктык факторлорун эске алуу менен балдардын жана чоңдордун физикалык жактан өрчүү абалына баа берүү”** темасы боюнча 1.500.000 сомдон ашык (жылына) суммада илимий-изилдөө гранты утуп алынды. 2024-жылдын 12-мартындагы № 240012 үч тараптуу келишим түзүлгөн (долбоор жетекчи, м.и.к., доцент Сакибаев К.Ш.).

1.4. *2026-жылдагы илимий изилдөө институттарындагы илимий изилдөөлөрүнүн эң олуттуу натыйжаларынын тизмеси.*

Приоритеттүү багыт: Туруктуу өнүгүү, климаттын өзгөрүшү, жашыл экономика, жаратылыш ресурстарын үнөмдүү пайдалануу.

Дары-дармек өсүмдүктөрүн өстүрүүнүн экологиялык оптимумдары иштелип чыкты;

Климаттын өзгөрүшүнө таасир тийгизген факторлордун бири катары абадагы CO_2 деңгээлин төмөндөтүү максатында иштер жүргүзүлдү, топурактын курамы, өсүмдүк фитопатогендери, энтомологиялык зыянкечтер аныкталды, бул иштер шаарды жашылдандыруу жана көрктөндүрүү тармагы менен биргеликте жүргүзүлдү;

Туруктуу өнүгүүнүн социалдык аспекти катары медициналык багыттагы иштер аткарылып, коморбиддүү оорулууларда физиологиялык көрсөткүчтөр жана COVID-19 илдетинен каза болгондордун биохимиялык параметрлери изилденди.

1. Жашоочу организмдердин жана калктын саламаттыгына таасир тийгизүүчү факторлор: керектөөчүлүк газдар, (CO_2), жол тыгындарында пайда болгон газдар, чаң, ошондой эле айлана-чөйрөлүк факторлор (радиация, гипоксия), биологиялык факторлор (стресс), химиялык факторлор (ар түрдүү заттар: пестициддер, гербициддер, азот кошулмалары, консерванттар, жер семирткичтер ж.б.у.с.).
2. Шаардагы абанын булганышы жана климаттын өзгөрүшүнө таасир тийгизүүчү (CO_2) концентрациясы изилденди. Жашыл аянттарды көбөйтүү максатында отургузулган өсүмдүктөрдүн өсүшүнө жана өнүгүшүнө биотикалык жана абиотикалык факторлордун тийгизген таасири иликтенди. Тепличный шартта өстүрүлгөн өсүмдүктөрдүн фитопатогендери жана микроорганизмдери такталып, системалаштырылды.
3. Радиациялык таасир катары, Майлуу-Суудагы техногендик аймактарда, айрыкча "хвостохранилищелерде" жашаган адамдардын саламаттыгына радионуклиддердин терс таасир тийгизээри аныкталды.
4. Жогорку тоолуу аймактарда жашаган адамдардын ден соолугуна гипоксиянын тийгизген таасири орточо жана төмөн радиациялуу зоналар менен салыштырылып изилденди.
5. Жакынкы жана жогорку деңгээлдеги ийгиликтүү жыйынтыктарга жетишилди: жаак-бет бөлүгүнүн жаракаттарын, ар кандай ириңдүү сезгенүүлөрдү, тукум куучулук кемтиктерди жана тукумдан туулган патологияларды алдын ала аныктоо жана алдын алуу боюнча. Бул жыйынтыктар республикалык деңгээлдеги медико-социалдык көйгөйлөрдү чечүү жана дарылоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн сунуш катары берилди.

2. Илимий изилдөөнүн жыйынтыктарын колдонуу

1. Бет-жаак аймагынын жаракаттары, ар кандай ириңдүү сезгенүүлөр жана тукум куучу патологиялык оорулар изилденген. Алардын изилдөө жыйынтыктары оорулардын дарылоосунда кеңири колдонулууда.
2. Ош шаарынын жашылдандыруу жана көрктөндүрүү иштеринде өсүмдүктөрдүн оорулары аныкталып, айлана-чөйрөнүн санитардык-гигиеналык абалын жана микроклиматты жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар берилди.

2.1. 2026-жылы өндүрүшкө киргизилген илимий иштердин жыйынтыктары. – азырынча жок

2.2. Илимий-техникалык продукциялардын 2026-жылда ишке ашырылуусу . – УЧУРДА ЖОК

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

Илимий иштердин жыйынтыктарын пайдалануу.

ИИИнин жыйынтыктарын пайдалануу, керектөөчүлөр туралуу маалыматтар

№ 1	**Илимий мекеме (2)**	**Реализация болгон продукциянын түрлөрү (3)**	**Керектөөчүлөр (4)**	**Реализациянын жыйынтыктары (акт ж.б. док.) (5)**
1.	МБПИИИ жана	Ортопедиялык протездер	бейтаптар	онкологиялык операциялардан кийин бет-

	ООАМКО			жаак аймагындагы жумшак ткандардын кемчиликтерин жоюуга
2	МБПИИИ жана ООАМКО	Насвай чеккен 18-23 жаштагы адамдардын тиштеринин жана ооз көңдөйүнүн микробиотасы	насвайчылар	ооз көңдөйүнүн микробиотасына берилген клиникалык жана микробиологиялык анализ
3	МБПИИИ жана ООАМКО	Чыкый сөөктү тигиши жана мини-пластинка кою	бейтаптар	чыкый сөөктүн сыныктарына тигиш жана мини-пластинкасын колдонуунун салыштырма аспектилери
4	МБПИИИ	Өсүмдүктөрдүн оорулары, фитопатогендер, микроорганизмдер, айлана-чөйрөнүн микроклиматына жана санитардык-гигиеналык абалына мүнөздөмө Ош шаарынын туруктуу өнүгүүсүнө, микроклиматын түзүүгө салым кошуу	Ош шаардык көрктөндүрүү жана жашылдандыруу муниципалдык ишканасы	Ош шаарын көрктөндүрүү жана жашылдандырууну жакшыртуудагы практикалык сунуштар жана күнөсканаларында өстүрүлгөн өсүмдүктөрдүн фитопатогендеринин экологиясы
5	МБПИИИ	Антропометрические показатели тела человека	Саламаттыкты сактоо	Адамдын антропометрикалык атласы
6	МБПИИИ	Адамдын физикалык статусу	Саламаттыкты сактоо	Адамдын физикалык статусунун картасы
7	МБПИИИ	Приспособления для биоимпендасометрического исследования тела человека	Здравоохранение	Способ оптимизации приспособлений для биоимпендасометрического исследования тела человека
8	МБПИИИ	Содействие устойчивому развитию города Оша, созданию микроклимата.	УР: цели: 4,6,11,13, 15	Практические рекомендации по улучшению благоустройства и озеленения города Ош.
9	МБПИИИ	Исследованы микроклимат и санитарно-гигиеническое состояние окружающей среды путем выявления болезней растений при благоустройстве и озеленении города Ош	УР, 4,6,11,13,15,17 цель	Рекомендации по улучшению микроклимата и санитарно-гигиенического состояния окружающей среды г. Ош

3. Илим жана билим берүү

Институтта диссертациялык кеңеш жок, бирок институн айрым окумуштуулары ДК мүчөлөрү (б.и.д., профессор Жумабаева Т.Т., м.и.д., профессор, Ешиев А.М., м.и.к., доцент Сакибаев К. Ш.). Учурда институт аттестацияга документтерин даярдап жатат.

Илимий изилдөө институнун 12 кызматкери Ош мамлекеттик университетинин факультеттеринде сабак беришет: б.и.д., профессор Жумабаева Т.Т., м.и.д., профессор, Ешиев А.М., б.и.к., м.и.к., жетектөөчү илимий кызматкер Тойчуев Р. М., доценттер: Молдалиев Ж.Т., Аргынбаева А.Т., м.и.к., доцент Сакибаев К. Ш. Баткен мамлекеттик университеттен доценттер: б.и.к., улук илимий кызматкер Момунова Г. А. б.и.к., улук

илимий кызматкер Миралы кызы Анара. У.и.к., Насиров А.Н. Окутуучулар: Тойчуева А. У. Мырзабаев И.Т., Алдозова К.М., Сыдыкбаева Т.И., Жунусалиева Э. Ж.

Ал эми 3 кызматкер атайын адистешкен клиникаларда эмгектенишет: ООБМКда - м.и.д., профессор, Ешиев А.М. "Андромед" жеке клиникасында м.и.к., ага илимий кызматкер Мирзакулов Д. С., Ош облусттык онкология борборунда м.и.к., улук илимий кызматкер Паизова З. М., эмгектенишет.

ОшМУнун медицина факультетинин студенттерине «Адамдын нормалдуу анатомиясы» жана «Медициналык антропология менен соматометриянын негиздери», «Биохимия», «Клиникалык биохимия» курстары боюнча лекциялар жана практикалык сабактар өткөрүлдү. Ошондой эле ОшГУнун медицина факультетинин студенттерине «Адамдын нормалдуу анатомиясы жана медициналык антропология менен соматометриянын негиздери» курстары боюнча лекциялар окутулду.

4. КР УИАнын илимий мекемелеринин ишкердүүлүк кызматташуусу

(уюмдар, өнөр жай ишканалары, ишкерлер жана башкалар менен КР УИАнын кызматкерлеринин долбоорлорду, программаларды, Өкмөттүн, министрликтердин, ведомстволордун, биргелешкен ишканалардын документтерин даярдоого жана экспертизациялоого катышуусу ж.б.)

Институт 2024-2028-жылдарга Ош мамлекеттик университети жана Баткен мамлекеттик университети менен өз ара кызматташуу келишимин түздү. Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Биология, Биотехнология жана Фитотехнология институттары менен биргеликте кызматташтык боюнча сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү (айрым маселелерди чечүү боюнча консультациялар жана тиешелүү биргелешкен изилдөөлөр).

Райондук, шаардык мамлекеттик органдар, айыл аймактары, тармактык уюмдар (ауыл чарбасындагы келишимдик иштер жана долбоорлорго катышуу).

1. Жалал-Абад облусунун «Беш-Арал» мамлекеттик коругу, Ош облусунун «Кулун-Ата» мамлекеттик табигый коругу менен биоартүрдүүлүктү сактоо жана табигый экосистемаларды калыбына келтирүү, токой чарбаларын жана калың токойлордогу өсүмдүктөрүн реконструкциялоо, флора жана фауна изилдөө, жоголуп бара жаткан өсүмдүктөрдүн генофондун сактоо, пайдалуу флораны изилдөө, биологиялык активдүү заттарды алуу боюнча өз ара кызматташуу келишими түзүлдү. Агролесомелиорациялык практиканы жакшыртууга жана токойлорду туруктуу өнүктүрүүгө, биоартүрдүүлүктү сактоого жана токой ресурстарын рационалдуу пайдаланууга багытталган долбоорлорду ишке ашыруу пландалууда.

2. Жоголуу коркунучунда турган өсүмдүктөрдүн уруктарын чогултуу аркылуу алардын генетикалык фондун сактоо, аларды корук аймактарына интродукциялоо, өсүмдүктөрдү вегетативдик көбөйтүү жана токойлорду коргоо боюнча биргелешкен иштерди жүргүзүү, ошондой эле токой чарбасынын кызматкерлери жана Кыргызстандын Жер пайдалануу ассоциациясы менен биргеликте иш алып баруу пландалууда.

3. Райондук, шаардык мамлекеттик органдар, айыл аймактары жана тармактык уюмдар менен айыл чарбасына байланыштуу келишимдик иштерге жана долбоорлорго катышуу.

4. 2025-жылдын 30-июнунда Ош Эл аралык медициналык университети менен Оренбург мамлекеттик медициналык университетинин (Оренбург, Россия) ортосунда кызматташуу келишимине кол коюлган. 1-октябрда Ош Эл аралык медициналык университети менен Луганск мамлекеттик медициналык университетинин (Луганск, Россия) ортосунда кызматташуу келишимине кол коюлду.

5. Академиялык илимге бюджеттен сырткары каражаттарды тартуунун негизги жолдору

5.1. Биргелешкен ишкана ачуу, кичи ишкана ж.б. кызматташуунун формалары. Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

Учурда жок

5.2. Академиялык илимге инвестиция тартуу, биргелешкен илимий-изилдөө, илимий жана билим берүү стажировкаларын өткөрүү, *аймактык кызматташууга катышуу, жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдүн ИИИтары менен келишимдерди түзүү максатында эл аралык кызматташуу (Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын эл аралык байланыштары боюнча отчеттун формасы 2021-жыл үчүн).*

Академиялык илимге бюджеттен тышкаркы каражаттарды тартуунун негизги жолу медициналык-биологиялык проблемалар илимий изилдөө институтунда иштеп жатат.

Биргелешкен илимий долбоо, жетекчиси м.и.к., доцент Сакибаев К.Ш.

Жооптуу илимий мекеме телефон, факс, e-mail	Долбоордун аталышы	Партнерлор	Реализациянын мөөнөтү	каржылоо	эскертүү
ББжИ министрлиги	“Кыргызстандын заманбап шарттарында конституционалдык, этникалык, гендердик жана курактык факторлорун эске алуу менен балдардын жана чоңдордун физикалык жактан өрчүү абалына баа берүү”	ОшМУ медицина факультети	2024-2026	1.500.000 сом	Сакибаев К.Ш. № 240012

Квалификацияларын жогорулатуу курстары:

6. Илимий-уюштуруучулук ишмердүүлүгү

6.1. Бөлүмдүн ишмердүүлүгү

Илимий изилдөө институтунун илимий-уюштуруучулук иш аракеттери

Негизги иш аракеттер

Медициналык-биологиялык көйгөйлөрдү илимий изилдөө институтунда 4 илимий лаборатория бар. Институттун негизги илимий багыты: Кыргызстандын түштүгүндөгү туруктуу өнүгүүнү калыптандыруу, саламаттык сактоого мониторинг жүргүзүү жана биологиялык көп түрдүүлүктү сактоо максатында токой, суу экосистемаларын, климаттын өзгөрүүсүн комплекстүү изилдөө жана айлана-чөйрөнү коргоо максатында жашыл энергетиканы изилдөө. Институттун окумуштуулар совети бардык илимий жана өндүрүштүк маселелерди талкуулайт. Окумуштуулар кеңеши 13 адамдан турат. Окумуштуулар кеңешин илимий изилдөө институтнун директору Жумабаева Т.Т. жетектейт.

2026-жылдын январь айынан тартып бекитилген УС планына ылайык, илимий институттун ишмердүүлүгүнө байланыштуу 4 жыйын өткөрүлүп, 10 маселе каралды.

6.2. Басма ишмердүүлүгү *(басылмалардын тизмеси, көлөмү, автору, басмакананы көрсөтүү менен).*

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

Отчеттук мезгилдин ичинде изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча жалпысынан 86 макала: анын ичинде чет элдик басылмаларда, РИНЦ –30, Скопус-17, *Республикалык басылмаларада,* РИНЦ – 39 макала*, монография-1, окуу китеби -, окуу-усулдук китеби- , методикалык сунуштар –, рационализатордук сунуштама –1 , макала басылмага жөнөтүлгөн – 10.*

Чет элдик журналдарда жарыкка чыккан макалалар:

1. Ешиев А.М. Клинико-рентгенологические особенности диагностики хронического апикального периодонтита / Б. А. Исраилов, А. М. Ешиев // Бюллетень науки и практики. – 2026. – Т. 12, № 1. – С. 230-241. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799598
2. Ешиев А.М. Патофизиологические основы и клиническая эффективность бариатрической хирургии при морбидном ожирении и метаболическом синдроме / Э. Ы. Ырысбаев, А. М. Ешиев, Э. Т. Топчубаева [и др.] // Бюллетень науки и практики. – 2026. – Т. 12, № 2. – С. 245-266. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88960936
3. Ешиев, А. М. Инновации в технологии коллагеновых мембран: современные разработки и их влияние на результаты хирургического лечения / Н. О. Курманбеков, А. М. Ешиев, Н. М. Азимбаев, Ж. К. Пакыров // Научное обозрение. Медицинские науки. – 2026. № 1. – С. 11-16. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160365
4. Ешиев, А. М. Количественная характеристика лимфоцитов периферической крови у больных с флегмонами дна полости рта и шеи / А. М. Ешиев, Н. М. Азимбаев // Научное обозрение. Медицинские науки. – 2026. – № 1. – С. 5-10. – DOI 10.17513/srms.1463. – EDN HTRXYQ. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89160364
5. Жаныбай У.А., Ешиев А.М., Мамажакып У.Ж. Новые методы диагностики фолликулярных кист и их хирургическое лечение у детей//Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. 2026. Т. 26. № 1. С. 43-48. https://elibrary.ru/item.asp?id=89068107
6. Джолдошбаева Ж.А., Ешиев А.М. Оценка клинической эффективности биомиметического подхода в восстановлении пришеечных клиновидных дефектов //Вопросы экспертизы и качества медицинской помощи. 2026. № 2. С. 17-21. https://elibrary.ru/item.asp?id=89334533
7. Ешиев Д.А., Кутмаматова Ы.А., Ешиев А.М. Клинические подходы к лечению детей с нарушениями положения зубов и формы зубных дуг//Вестник Ошского государственного университета. 2026. № 1. С. 21-37. https://elibrary.ru/item.asp?id=89788344
8. Исраилов Б.А., Ешиев А.М. Клинико-рентгенологические особенности диагностики хронического апикального периодонтита//Бюллетень науки и практики. 2026. Т. 12. № 1. С. 230-241. https://elibrary.ru/item.asp?id=88799598
9. Ырысбаев Э.Ы., Ешиев А.М., Топчубаева Э.Т., Калматов Р.К., Атабаев И.Н. Патофизиологические основы и клиническая эффективность бариатрической хирургии при морбидном ожирении и метаболическом синдроме//Бюллетень науки и практики. 2026. Т. 12. № 2. С. 245-266. https://elibrary.ru/item.asp?id=88960936
10. Ешиев А.М., Джолдошбаева Ж.А. Клинико-эпидемиологические особенности клиновидных дефектов твёрдых тканей зубов у взрослых пациентов различных возрастных групп //Бюллетень науки и практики. 2026. Т. 12. № 3. С. 379-386. https://elibrary.ru/item.asp?id=89105806
11. Жаныбай уулу А., Ешиев А. М. Клинико-анатомические особенности амелобластомы нижней челюсти и сравнительный анализ методов реконструкции после радикальной резекции (ретроспективное исследование 2015-2022 гг.)//Бюллетень науки и практики. 2026. Т. 12. № 5. С. 290-299. https://elibrary.ru/item.asp?id=91282584
12. Тагайбеков И. Р., Ешиев А. М., Мырзашева Н. М. Модифицированный остеосинтез у пациентов с переломами мыщелкового отростка нижней челюсти с использованием

титановых мини-имплантатов//Бюллетень науки и практики. 2026. Т. 12. № 5. С. 335-345. https://elibrary.ru/item.asp?id=91282590
13. Асанов А.К., Ешиев А.М. Шакафтар айылында жашаган мектеп окуучуларына жүргүзүлгөн профилактикалык кароонун жыйынтыктары боюнча тиш кариесинин пайда болуу тобокелдигинин факторлору//Илим. Билим. Техника. 2026. № 1 (85). С. 73-77. https://elibrary.ru/item.asp?id=89320010
14. Курманбеков Н.О., Ешиев А.М., Азимбаев Н.М., Пакыров Ж.К. инновации в технологии коллагеновых мембран: современные разработки и их влияние на результаты хирургического лечения//Научное обозрение. Медицинские науки. 2026. № 1. С. 11-16. https://elibrary.ru/item.asp?id=89160365
15. Ешиев А.М., Азимбаев Н.М. Количественная характеристика лимфоцитов периферической крови у больных с флегмонами дна полости рта и шеи//Научное обозрение. Медицинские науки. 2026. № 1. С. 5-10. https://elibrary.ru/item.asp?id=89160364
16. Eshiev A., Akunov N., Eshiev D., Azimbaev N., Kurmanbekov N. The efficacy of natural mineral water “kara-shoro” in caries prevention in children//International Journal of Child Health and Nutrition. 2026. Т. 15. № 2. С. 78-88. https://elibrary.ru/item.asp?id=90709060
17. Ешиев А.М., Алтыбай У.А. Клиническая оценка эффективности и безопасности блокады нижнечелюстного нерва в практике студентов-стоматологов//Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2026. № 3-1 (114). С. 103-111. https://elibrary.ru/item.asp?id=89317910
18. Авазбек У.Б., Ешиев А.М. Ретроспективный анализ флегмон челюстно-лицевой области и их осложнений по материалам стационарного лечения в ошской межобластной объединённой клинической больнице//Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2026. № 3-1 (114). С. 96-102. https://elibrary.ru/item.asp?id=89317909
19. Исраилов Б.А., Ешиев А.М. Оценка рентгенологической динамики репаративных процессов в периапикальных тканях после применения фотодинамической терапии синим светом 450 нм (по данным КЛКТ)//Eurasian Journal of Scientific and Multidisciplinary Research. 2026. Т. 3. № I. С. 40-45. https://elibrary.ru/item.asp?id=90346702
20. Sakibaev K., Tatyana G., Eshiev A., Tashmatova N., Argynbaeva A., Sakibaeva A. Characteristics of somatotypes in kyrgyz women//Eurasian Journal of Scientific and Multidisciplinary Research. 2026. Т. 3. № I. С. 74-85. https://elibrary.ru/contents.asp?id=90050561
21. Abirova R., Eshiev A. Osteopathic treatment of temporomandibular joint dysfunction//Journal of Human Biology and Clinical Medicine. 2026. Т. 2. № 1. С. 8-17. https://elibrary.ru/item.asp?id=90338565
22. Абаева Т.С., Абдыкеримова А.С., Сакибаев К.Ш. Оптимизация учебного процесса и применение инновационных технологий в преподавании анатомии // В сборнике: Клинико-морфологические аспекты фундаментальных и прикладных медицинских исследований / материалы IX Международной научной конференции, посвященной памяти профессора И.Э. Есауленко. – Воронеж, 2026. – С. 7-9.
23. Аргынбаева А.Т., Сакибаева А.К., Джумаев Р.М. Опыт организации деятельности микробиологической учебной лаборатории ошского международного медицинского университета // В сборнике: Клинико-морфологические аспекты фундаментальных и прикладных медицинских исследований / материалы IX Межд. научной конференции, посвященной памяти профессора И.Э. Есауленко. – Воронеж, 2026. – С. 34-37.
24. Нуруев М.К., Джолдубаев С.Дж., Алимбекова А.А., Байгашкаев Э.С., Сакибаев К.Ш., Козуев К.Б. Биоимпедансометрическая характеристика состава тела жителей высокогорья кыргызстана / В сборнике: Клинико-морфологические аспекты фундаментальных и прикладных медицинских исследований /материалы IX Международной научной конференции, посвященной памяти профессора И.Э. Есауленко. – Воронеж, 2026. – С. 138-142.
25. Саттаров А.Э., Кенешбаев Б.К., Шатманов С.Т., Аблазова Г.А., Джолдошева Г.Т.,

Сакибаев К.Ш. Соматотипологические особенности и компонентный состав массы тела подростков и юношей высокогорных и среднегорных регионов кыргызстана / В сборнике: Клинико-морфологические аспекты фундаментальных и прикладных медицинских исследований /материалы IX Международной научной конференции, посвященной памяти профессора И.Э. Есауленко. – Воронеж, 2026. – С. 158-164.
26. Сакибаев К.Ш., Кенешбаев Б.К., Ашимова Р.А. Соматотипирование в системе оценки физического статуса лиц зрелого и пожилого возрастов // В сборнике: Научный поиск: проблемы, векторы, перспективы / Сборник статей III Международной научно-практической конференции. – Петрозаводск, 2026. – С. 242-249.
27. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=89086402
28. Саматова, А. А. Влияние биосоциальных факторов на нравственное развитие детей и педагогические условия его формирования / А. А. Саматова, Ж. Ж. Кошматова // Бюллетень науки и практики. – 2026. – Т. 12, № 1. – С. 424-433. – DOI 10.33619/2414-2948/122/52. – EDN YLXBII. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799624
29. Саматова, А. А. Влияние биосоциальных факторов на физиологическое развитие детей / А. А. Саматова, С. Ж. Бактыярова, Н. Э. Анармаматова // Бюллетень науки и практики. – 2026. – Т. 12, № 1. – С. 434-438. – DOI 10.33619/2414-2948/122/53. – EDN OQVWZT. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=88799625
30. Смаилов Э.А. Самиева Ж.Т., Сыдыкбаева Т.И., Абдуллаева Р.А.,Арзыматова А. Речные и подземные воды используемые для полива сельскохозяйственных культур // Вестник АГАУ. - 2026. - № 3 (257) - С. 24-30. https://elibrary.ru/item.asp?id=89118231

Scopus эл аралык илимий-метрикалык базасында жайгашкан журналдарга жарыяланган макалалар:

1. Eshiev A.M., Abdirasulova T.A., Arstanbekov M.M., Alikhan O., Akunov N.A. Influence of various energy drinks on dental hard tissues of ash state university students. International Journal of Drug Delivery Technology, 2026, 16(5).
https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56423778700
2. The Efficacy of Natural Mineral Water “Kara-Shoro” in Caries Prevention in Children/Eshiev, A. M., Akunov, Nursultan Akunovich, Eshiev, Daniyar Abdyrakhmanovich, Azimbaev, Nurlan, Kurmanbekov, Nursultan O. International Journal of Child Health and Nutrition. 2026, 15(2), C 78–88. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56423778700
3. Titanium nickelide metal constructs used in the treatment of mandibular condyle fractures/ Eshiev, A. M., Tagaibekov, Iskak, Kurmanbekov, Nursultan O., Eshiev, Daniyar Abdyrakhmanovich, Azimbaev, Nurlan. Polish Annals of MedicineOpen source preview, 2026, 33, C. 63–69.
4. Effects of Combined Iodinated Casein and Selenomethionine Supplementation on Thyroid Function and Immune Regulation in Hypothyroid Rats/Orozbaeva, Zhyldyzkan M., Zhumabaeva, T. T., Abdullabekova, Raissa M. Salieva, Kalipa T., Tagaev, Tugolbai. Trends in Immunotherapy, 2026, 10(1), 1464.
5. Kurbanbaev K., Kadyrova A., Mamatair Uson uulu, Abdykaarova T., Barynbaeva A. (2026) Pedagogical conditions for the development of students’ Ecological competence in the modern Educational/ Spacebulletin of the serbian geographical society 2026. 106(1) P. 135-154. https://www.scopus.com/sourceid/35961?origin=resultslist
6. Rambabu Basireddi, Lakshmi Lavanya Potturi, Venkata Surya Seshagiri Anumula, B. Pavan Kumar, Dina Antar, Bhavani Sushma Garlapati, Monika Sharma, Venkata Siva Kumari Narayanam, Kyialbek Sakibaev, K. Gour. Task-Based Language Teaching for Technical Education: Strengthening Oral Proficiency of Rural Engineering Students // Theory and Practice in Language Studies, Vol. 16, No. 4, pp. 1243-1252, April 2026 DOI: https://doi.org/10.17507/tpls.1604.20

https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/12528
7. D. A. Tikotikar, D. K. Sakibaev, D. U. Srilakshmi, and D. R. Kiran P. Innovative Study On Database Management Systems In Modern Applications // IJASIS, pp. 199–207, Feb. 2026, doi: 10.29284/n0s4rk20. https://xlescience.org/index.php/IJASIS/article/view/745
8. Tverezovska N, Rzhevsky G, Eshiev A, Turdubaev K, Sakibaev K. Diagnosis and treatment of anxiety disorders among military medics in Ukraine: a compara-tive analysis of therapeutic approaches. Journal of Psychopathology 2026 Apr 15 [Online ahead of print]. https://www.jpsychopathol.it/article/view/1606
9. Eshieva A.A., Abirova R. E., Eshieva A.M., Moldaliev Zh.T., & Osmonkulovich, K. N. (2025). Results of the Study of Alkaline Phosphatase Activity After Dental Implantation. *Annals of Dental Specialty*, 2025. *13*(4), 133-139.
https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56423778700
10. K. Asanbek kyzy, Z. Muratov, G. Kamilova, K. Sakibaev, G. Tashieva and Z. Arynbaev, "IoT-Enabled Predictive System for Somatotype Monitoring and Lumbosacral Osteochondrosis Risk in Men // *2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM)*, Chennai, India, 2025, pp. 1-6, doi: 10.1109/ICONSTEM65670.2025.11374869.
https://ieeexplore.ieee.org/document/11374869/metrics#metrics
11. K. Sakibaev, K. Asanbek kyzy, A. Eshiev, M. Arstanbekov, T. Narymbetov and K. Maksimova, "Reinforcement Learning Optimizing Some to type Based Predictive Models for Osteochondrosis in Males," *2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM)*, Chennai, India, 2025, C. 1-6. https://ieeexplore.ieee.org/document/11374516
12. A. Argynbaeva, K. Sakibaev, A. Eshiev, A. Ismailov, N. Tashmatova and A. Zhoroeva, "Machine Learning Models for Analyzing E thnic Influence on Bone Component Changes in Women's Aging Process," 2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM), Chennai, India, 2025, C. 1-6. https://www.scopus.com/pages/publications/105034464312?origin=resultslist
13. K. Sakibaev, T. Mamaev, A. Alimbekova, A. Eshiev, T. Grichanova and T. Narymbetov, "AI-Driven System for Assessing Age-Related Changes in Physical Status of Kyrgyz Women," 2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM), Chennai, India, 2025, pp. 1-6, doi: 10.1109/ICONSTEM65670.2025.11374761. https://ieeexplore.ieee.org/document/11374761
14. N. Tashmatova, K. Sakibaev, A. Argynbaeva, U. Kyzy, A. Kyzy and T. Grichanova, "Multimodal Learning for Predicting Fat Component Shifts in Kyrgyz Women across Different Ages," 2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM), Chennai, India, 2025, pp. 1-7, doi: 12.1109/ICONSTEM65670.2025.11374793. https://ieeexplore.ieee.org/document/11374793
15. K. Sakibaev, L. Dzhumaeva, A. Eshiev, A. Zhoroeva, Z. Arynbaev and G. Tashieva, "Deep Neural Networks Analyzing Age and Fat Component Correlation in Kyrgyz Women," 2025 Tenth International Conference on Science Technology Engineering and Mathematics (ICONSTEM), Chennai, India, 2025, C.1-7, doi: 10.1109/ICONSTEM65670.2025.11374804. https://ieeexplore.ieee.org/document/11374804
16. P. V. Reddy, D. Ganesh, S. Reddy Gaddam, C. Swarna Lalitha, S. Muqthadar Ali and K. Sakibaev, "Empirical Assessment of Profit Predicting Deep Learning Methods," 2025 5th International Conference on Soft Computing for Security Applications (ICSCSA), Salem, India, 2025, pp. 1674-1679, doi: 10.1109/ICSCSA66339.2025.11171150.
https://ieeexplore.ieee.org/document/11171150
17. Task-Based Language Teaching for Technical Education: Strengthening Oral Proficiency of Rural Engineering Students/ Basireddi, Rambabu, Potturi, Lakshmi Lavanya, Anumula, Venkata

Surya Seshagiri,... Sakibaev, Kyialbek Sh, Gour, K.Theory and Practice in Language Studies. 2026, 16(4), С. 1243–1252.

Республикалык журналдарда РИНЦ жарыкка чыккан макалалар:

1. Жумабаева Т.Т., Кошуева К. Б., Субанов А.Т. Фитопатогенные грибы: результаты экологических исследований. // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 80-86. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
2. Жумабаева Т.Т., Торобаева Э.К., Вегетативное состояние флоры Сулайман-Тоо. // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 3-8. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
3. Сакибаев К.Ш., Аргынбаева А.Т., Джолдубаев С.Дж. О деятельности ошского регионального научно-медицинского общества морфологов // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 111-115. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
4. Асанов А., & Молдалиев Ж. (2026). Физико-химическая характеристика ротовой жидкости детей 15 лет, проживающих в различных экологических неблагоприятных регионах юга Кыргызстана. Вестник Ошского государственного университета, (1), 11–20. https://doi.org/10.52754/16948610_2026_1_2
5. Орунбаева Б.М., Жумабаева А.А., Абдырахманова Ж.С., Арынов З.С., Атамкулова А.Т., Аргынбаева А.Т. Возрастные перестройки кишечной микрофлоры у женщин // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 97-103. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
6. Жиляева О.Д., Шишкина В.В., Золотарева С.Н., Иванова Е.Е., Ташматова Н.М., Аргынбаева А.Т. Роль трансплацентарной перфузии антител в формировании пассивного иммунитета новорожденного // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 69-75. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
7. Эргешова А.М., Джолдубаев С.Дж., Аргынбаева А.Т., Тойчиева З.Ж., Байгашкаев Э.С. Новые технологии в преподавании анатомии человека // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 150-156. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
8. Аргынбаева А.Т., Тойчуева Дж.Р., Сакибаев К.Ш. Вклад Р.М. Тойчуева в развитие фундаментальной и прикладной науки в области медицины, экологии и общественного здравоохранения кыргызстана (к 80-летию со дня рождения) // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-

практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 3-8.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
9. Эрмекбаева А.Т., Сакибаев К.Ш., Джумаев Р.М., Атаков К.Б., Кудайбаков И.Ж. Применение математических методов в современной МЕДИЦИНЕ // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 157-163.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
10. Саттаров А.Э., Кенешбаев Б.К., Шатманов С.Т., Аблазова Г.А., Джолдошева Г.Т., Сакибаев К.Ш., Ташматова Н.М. Физические параметры подростков и юношей в условиях горной местности кыргызстана // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 119-126.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
11. Сакибаев К.Ш., Аргынбаева А.Т., Джолдубаев С.Дж. О деятельности ошского регионального научно-медицинского общества морфологов // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 111-115.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
12. Жаныбек кызы К., Клочкова С.В., Шатманов С.Т., Джолдошева Г.Т., Абдурахманова Ч.А., Сакибаев К.Ш. 4-7 жаштагы кыргыз балдарынын дене түзүлүшүнө жараша май компонентинин абсолюттук массасынын өзгөчөлүктөрү // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 64-69.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
13. Sasivarunan S., Kurmanaliev N.K., Sakibaev K.Sh., Syed Ali A.R., Abdul Basith S.H. Mesenteric vessel thrombosis and the surgical management of intestinal infarction // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 303-309.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
14. Keerthana T.M., Kurmanaliev N.K., Sakibaev K.Sh., Syed Ali A.R. Appendicitis, a comparative study between india and kyrgyzstan // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 289-293.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
15. Mohd Faizan Siddiqui, Kalmatov R.K., Sakibaev K.Sh. The post-ai era in medicine: new frontiers in learning, research design, and precision healthcare // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. –

Том 2. – С. 160-167.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
16. Сакибаев К.Ш., Шерова А.А., Аргынбаева А.Т., Акишова Г.Т., Муратов Ж.К. ШЕРОВ АТТОКУР ИШАТОВИЧ – Кыргыздын биринчи анатому // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 105-110.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
17. Нуруев М.К., Алимбекова А.А., Джолдубаев С.Дж., Байгашкаев Э.С., Сакибаев К.Ш., Козуев К.Б. Анализ состава тела у жителей высокогорья // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 89-94.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
18. Иванова Е.Е., Шишкина В.В., Самойленко Т.В., Жиляева О.Д., Золотарева С.Н., Ташматова Н.М., Сакибаев К.Ш. Иммуногистохимические маркеры в патогенезе covid-ассоциированной полиорганной недостаточности (обзор литературы) // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 63-72.
https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
19. Кошуева К. Б., Жумабаева Т.Т. Фитопатогенные грибы: влияние на окружающую среду и анализ с помощью исследований и разработок. // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 73-78. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
20. Кошуева К. Б., Жумабаева Т.Т. Патогенная биота в условиях городской экосистемы // В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 2. – С. 78-82. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
21. Аргынбаева А.Т., Тойчуева Дж.Р., Сакибаев К.Ш. Вклад Р.М. Тойчуева в развитие фундаментальной и прикладной науки в области медицины, экологии и общественного здравоохранения Кыргызстана (к 80-летию со дня рождения) // *В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева.* – Ош, 2026. – Том 1. – С. 3-8. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
22. Мирзакулов Д.С., Касымбаева Н.А., Мирзокулов Ш.С. Причины андрологических заболеваний в южном регионе Кыргызской Республики: комплексный анализ факторов риска // *В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева.* – Ош, 2026. – Том 2. – С. 220-226. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
23. Мирзакулов Д.С., Мирзокулов Ш.С., Матазов Б.А. Эпидемиологический анализ андрологических заболеваний, обусловленных загрязнением окружающей среды, в южном регионе Кыргызской Республики: клинико-морфологические аспекты *// В*

сборнике: Фундаментальные и прикладные медицинские исследования: Материалы IX Международной научной конференции, посвящённой памяти профессора И.Э. Есауленко. – Воронеж: Издательско-полиграфический центр «Научная книга», 2026. – С. 121-125.
24. Мирзакулов Д.С., Матазов Б.А., Мирзокулов Ш.С. Андрологические заболевания: распространенность и влияние факторов окружающей среды // *В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева.* – Ош, 2026. – Том 1. – С. 227-232. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
25. Прем Ч., Рича О., Алимова М.Х, Молдалиев Ж.Т., Мамашов Н.М. Обучение на основе клинических случаев как основа развития клинического мышления в радиологии и радиотерапии// В сборнике: Актуальные вопросы медико-биологических наук и образования / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения видного деятеля науки и здравоохранения Кыргызской Республики Рахманбека Тойчуева. – Ош, 2026. – Том 1. – С. 227-232. https://oimu.kg/storage/uploads/files/11776232054
26. Жумабаева Т. Т., & Кадырова, А. Д. (2026). Обучение интеграции свойств живых организмов в цели устойчивого развития // В *Материалы II республиканской научно-практической конференции «Роль женщин-учёных в современной науке» 11-12 февраль г. Фергана, 2026,1 Том.* – С. 561–563.
27. Жумабаева Т.Т., & Кошуева К.Б. (2026). Исследование фитопатогенов декоративных растений в улучшении экологической обстановки города Ош // В *Материалы II республиканской научно-практической конференции «Роль женщин-учёных в современной науке» 11-12 февраль г. Фергана, 2026,1 Том.* – С. 1087-1091.
28. Кадырова А.Д. Жумабаева Т.Т. Туруктуу өнүгүүнүн максаттарынын негизинде экологиялык түшүнүктөрдү калыптандыруу.Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026. № 3. С.167-171.
29. Жумабаева Т.Т. Травмалык окуялардын балдардын психофизиологиялык өнүгүүсүнө таасири (ПТСР мисалында) Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026. С. 185-191.
30. Жумабаева Т.Т. Физиологические маркеры ранних когнитивных нарушений при нейродегенеративных заболеваниях в пожилом возрасте. Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026.
31. Жумабаева Т.Т. Изучение осведомленности населения о заболеваниях связанных с дефицитом поступления йода. Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026. С. 177-185.
32. Жумабаева Т.Т. Роль религии в медицинском образовании и её влияние на формирование профессиональных и этических компетенций студентов-медиков
Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026. С.159-167.
33. Жумабаева Т.Т. Кошуева К.Б. Декоративдүү өсүмдүктөрдүн фитопатогендик микроорганизмдери
жана экологиялык кырдаалга анализ/Журнал “ИЗВЕСТИЯ НАН КР” 2026. С.88-97.
34. Молдалиев Ж.Т. Физиологические основы оптимизации физической активности пожилых людей в условиях Ферганской долины/Известия НАН КР, 2026. С. 34-40.
35. Кубаныч уулу Жумабек, Молдалиев Ж.Т. Анализ перспектив использования насекомых отрядов Coleoptera и Orthoptera в качестве источников хитина и хитозана в условиях Кыргызстана Известия НАН КР, 2026, №3. С. 97-104.
36. Сыдыкбаева Т.И. Речные и подземные воды, используемые для полива сельскохозяйственных культур Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2026. – № 3(257). – С. 24-30.
37. Сыдыкбаева Т. И. Агротехнические приемы возделывания сладкого перца (Capsicum annuum L) и ее влияние на количество плодов в растении/ Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2026. – № 1. – С. 118-126.

38. Сыдыкбаева Т.И. Агротехнические приемы возделывания сладкого перца (Capsicum annuum L), оказывающие влияние на средний вес плода. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2026. – № 1. – С. 64-74

39. Сыдыкбаева Т. И. Эффективный шаг посадки различных сортов сладкого перца (Capsicum annuum L) в условиях Баткенской области/Материалы международной научно-практической конференции «Наука, практика и инновации – основные источники устойчивого развития». 15-16 апреля 2026 г., Баткен./ Известия НАН КР .- 2026 - №3.- С. 125-132.

Макалалар басылмага жөнөтүлгөн – 10.
Монографиялар: -1

1. Асанов А.К., Ешиев А.М. Влияние биогеохимических факторов на распространие стоматологических заболеваний полости рта у школьников в условиях Кыргызстана.- Бишкеке, 2026.-112с.

Окуу китеби:- 1 басмада.
Окуу-усулдук китеби:-
Усулдук сунуштамалар-
Рационализатордук сунуштама-1

6.3. Эл аралык илимий байланыштар.

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

1. 2025-жылдын 13-февралында Ош мамлекеттик университетинин базасында Уставдын долбоорун бекитүү менен "Ош аймактык морфологиялык илимий-медициналык коому" коомдук бирикмесинин уюштуруу жыйыны өткөрүлдү. Негизги максаты – аймактагы морфологдордун ишин бириктирүү жана координациялоо, морфологиялык жана чектеш дисциплиналар боюнча билим берүү процессин жакшыртуу, практикалык медицина маселелерин чечүү, ошондой эле чет өлкөлөрдүн илимий-медициналык коомдору менен байланыштарды түзүү. Алгачкы чечимдеринин бири Россиянын "Анатомдор, гистологдор жана эмбриологдордун илимий медициналык коому" аймактар аралык коомдук уюмунун курамына "АГЭИМКнын Ош аймактык бөлүмү" катары кириши болду;
2. 2025-жылдын 7-мартында Ош эл аралык медициналык университети менен "Илимий басылмалар" ЖЧК ортосунда Меморандумга кол коюлду. Анда төмөнкү маселелер чагылдырылды: билим берүү, илим жана илимий изилдөөлөр чөйрөсүндө кызматташуу (илимдин жана билим берүүнүн учурдагы абалын талкуулоо, өнүгүү перспективалары жана илимий потенциалды бекемдөө жолдору); тараптар өткөрүүчү илимий-билим берүү иш-чараларын маалыматтык жана уюштуруучулук жактан камсыз кылуу, аларды колдоо (биргелешкен билим берүү иш-чараларын уюштуруу, атап айтканда илимди баалоо боюнча вебинарлар); илимий эмгектерди, макалаларды түзүү (жазуу) жана аларды эл аралык илимий метрикалык маалымат базаларына жайгаштыруу маселелери боюнча маалыматтык-консультациялык кызматташуу; рейтингди жогорулатуу, университеттин илимий журналын уюштуруу жана түзүү, аны эл аралык маалымат базаларында жайылтуу;
3. 2025-жылдын 23-27-апрель күндөрү Москва шаарындагы "МЕДАСС" илимий техникалык Борборунда жана "ГЦОЛИФК" Россиялык спорт университетинде илимий иш сапарда болдум.

6.4. Борбордук китепкананын иши.

Институттун өзүнүн китепканасы жок болгондуктан аспиранттары жана кызматкерлери ОшМУнун, Ош областтык Т. Сатылганов атындагы китепкананын

фондунпайдаланышат, Мегаком МТ компниясы менен кызматташуу келишимини негизинде интернет арзандатылып пайдаланылат, корпаративдик байланышка атайын интернет менен арзандатылган система бириктирилген.

1.5. Илимий кадрлар, илимий кадрларды даярдоо

2026-жылы 2 кандидаттык, 2 доктордук диссертация пландалды.

Медициналык-биологиялык көйгөйлөрдү илимий изилдөө институтунда 2025-2026-жылдары күндүзгү бөлүмдүн 1-курсуна 1 аспирант, ал эми сырттан окуу бөлүмүнө 2 аспирант кабыл алынды.

Кыргыз Республикасынын президентине караштуу Улуттук илимдер академиясынын 2026-жылынын 24-мартындагы «Аспиранттарды, изденүүчүлөрдү жана докторанттарды аттестациялоо» жөнүндө (№5) буйругунун Кыргыз Республикасынын “Илим жөнүндө” мыйзамынын 4, 10 жана 13-беренелерине, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2025-жылдын 16-июнундагы №119 токтомундагы мыйзамынын 6, 7 жана 16-беренелерине, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин “Жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүү программалары боюнча илимий жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоо жөнүндө” 2024-жылдын 4-июлундагы №358 токтомуна ылайык, КР УИА №12 (05.03.2025)буйругунун, КР ПК КР УИА ТБ медициналык-биологиялык көйгөйлөрдү илимий изилдөө институтунда аспиранттарга жана изденүүчүлөрдү даярдоо боюнча КР УИАнын буйругунун № 3. (19.03.2026) негизинде окуу планы боюнча окутулган “Илимдин тарыхы жана философиясы”, “Кыргыз тили”, “Кыргыз тест” “Чет тилдери (англис, француз, немис)”, “Илимий изилдөөлөрдүн методологиясы, “Академиялык жазуу”, “Педагогикалык чеберчиликтин мектептери” дисциплиналары боюнча бүтүрүү сынактарын окуу планынын жана графигинин негизинде сынактарын ийгиликтүү тапшырышты

1.6. **Отчеттук мезгилде ардак наамдарга жана өкмөттүк сыйлыктарга ээ болгон кызматкерлердин тизмеси.**

2026-жылы ардактуу наамдарга жана өкмөттүк сыйлыктарга татыктуу болгон кызматкерлерди көрсөтүү.

1.7. Мамлекеттик программаларды аткарууга катышуу-жок

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

Жумабаева Т.Т. КР Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы туруктуу өнүктүрүү боюнча комиссиянын курамында туруктуу өнүгүүнүн негизинде билим берүү программаларын иштеп чыгууга катышкан. Учурда ЖОЖдордо лекция окулууда.

6.8. Конференцияларга, семинарларга, тегерек столдорго, симпозиумдарга уюштуруу жана катышуу.

1. Жумабаева Т.Т. 2026-жылдын 23-25-апрелинде Эл аралык Кыргыз-Түрк Манас университетинде III Эл аралык биологиялык конгрессте "Biocong.manas 2022" (Бишкек ш.,);
2. Жумабаева Т.Т. 2026-жылдын 19–23-май күндөрү өткөрүлгөн «Билим берүүнү санариптик трансформациялоо шартында студенттердин психологиялык саламаттыгы жана жасалма интеллект» аттуу эл аралык семинар-тренингге катышкан.

3. Жумабаева Т.Т. 2026-жылдын 11–12-февралында Фергана шаарында өткөн «Азыркы илимдеги аял-окумуштуулардын ролу» аттуу II республикалык илимий-практикалык конференцияга катышкан.
4. Жумабаева Т.Т. 2026-жылдын 15–16-апрелинде Баткен шаарында өткөн «Илим, практика жана инновациялар – туруктуу өнүгүүнүн негизги булактары» аттуу эл аралык илимий-практикалык конференцияны уюштурган.
5. Жумабаева Т.Т. 2026-жылы Бишкек шаарында өткөн КРСУнун Медициналык илим күндөрүнүн алкагындагы студенттердин жана жаш окумуштуулардын XXV юбилейлик эл аралык илимий форумунун ишине катышкан, ошондой эле жаштардын илимий чыгармачылыгын колдоого жана өнүктүрүүгө салым кошкон.
6. Ешиев А.М. 2026-жылдын 27-мартында Бишкек шаарында өткөн «Заманбап стоматологиянын алдыңкы сабында» аттуу клиникалык стоматология боюнча VI Эл аралык симпозиумга катышты.
7. 2026-жылдын 27-мартында Бишкек шаарында өткөн «Заманбап стоматологиянын алдыңкы багыттары» аттуу клиникалык стоматология боюнча VI Эл аралык симпозиумга катышты.
8. Ешиев А.М. 2026-жылдын 17–18-апрель күндөрү Тажикстан Республикасынын Душанбе шаарында өткөн IV стоматологиялык конгресске катышты.
9. Ешиев А.М. 2026-жылдын 23–25-апрель күндөрү Болгариянын София шаарында өткөн Европалык стоматологдор конгрессине (ERO) катышты.
10. Ешиев А.М. 2026-жылдын 5–8-май күндөрү Ташкент шаарында өткөн эл аралык илимий конференцияга катышты.
11. Ешиев А.М. 2026-жылдын 17–18-май күндөрү Сеул шаарында өткөн Dentium имплантология боюнча эл аралык илимий конференциясына катышты.
12. 15-16 – апрель, 2026-жыл «Илим, практика жана инновациялар — туруктуу өнүгүүнүн негизги булагы» аттуу эл аралык илим-тажрыйбалык конференцияга институттун кызматкерлери: Жумабаева Т.Т., Ешиев А.М., Тойчуев Р.М., Сакибаев К.Ш., Молдалиев Ж.Т., Аргынбаева А.Т., Тойчуева А.У., Торобаева Э. К., Сыдыкбаева Т. И., Кадырова А., Мырзабаев И.М., катышып өздөрүнүн доклaдтарын окушту.

Медициналык-биологиялык көйгөйлөр боюнча илим-изилдөө институту

Илимий журналдардын редакциялык кенештеринде иштөө

«Журнал анатомии и гистопатологии» илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Россия;
https://anatomy.elpub.ru/index.php/jour/pages/view/EditorialC
https://base.oshsu.kg/resurs/document/PDF-20240531063820-medfak.pdf
«RE-HEALTH» илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Узбекистан;
https://slib.uz/ru/journal/view?id=60
https://base.oshsu.kg/resurs/document/PDF-20240531062636-medfak.pdf
«Вестник образования и медицины» илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Кыргызстан; https://salymbekov.com/en/nauchnyj-zhurnal/
https://base.oshsu.kg/resurs/document/PDF-20240531062943-medfak.pdf
«Вестник ЦАММУ» илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Кыргызстан;
https://new.nimsi.kg/categories/216
https://base.oshsu.kg/resurs/document/PDF-20240531063325-medfak.pdf
«Bulletin of medical and biological research», эл аралык илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Украина;
https://bmbr.com.ua/en/editorial-board
«Евразийский журнал научных и мультидисциплинарных исследований» илимий журналынын редколлегия мүчөсү, Кыргызстан; https://ejsmr.org/

7. Илим изилдөө мекмелериндеги көйгөйлөр жана жетишпестиктер

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институтунда лабораториялык базанын эскилиги, жалпы институттун материалдык-техникалык абалынын начарлыгы. Экспедициялык жумуштарды жүргүзүүдө транспорттун жана күйүүчү майдын, каражаттардын жетишсиздиги, лабораториялык жабдуулардын эскилиги, стандартка туура келбегендиги жана биохимиялык анализдер үчүн реактивдердин жетишсиздиги.

8. Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын ММКтары аркылуу үгүттөө.

Медициналык-биологиялык проблемаларды илимий изилдөө институту

1. ЭлТР каналынын “Илим, Билим” берүүсүндө “Интеллект” программасынан КР УИАнын корреспондент мүчөлөрү, профессорлор Жумабаева Т.Т., Ешиев А.М., улук илимий кызматкер Мирзакулов Д.С. тартылды; УТРК каналынын “Аброй” программасында КР УИАнын корреспондент мүчөсү, профессор Жумабаева Т.Т. ЭлТР каналынын “Учур маселеси” билим берүү программасына б.и.к., доцент Молдалиев Ж.Т. тартылып илимди популяризациялоого салым кошушту.
2. Илимий изилдөө иштердин натыйжалары институттун сайтына.
https://medbioresearchers.kg/index.php

Окумуштуулар кеңешинин катчысы, б.и.к., доцент: **Молдалиев Ж.Т.**